

En ros är en ros är en ros

Konstruktionen av nordisk kvinno- och genusforskning

Ulla Manns

Gertrude Stein myntade sentensen ”En ros är en ros är en ros” på tidigt 1910-tal. Hon avsåg att belysa hur vissa fenomen är det man säger att de är, därför att de sägs vara just det. Det passar för en beskrivning av det nordiska i det sammanhang som här ska diskuteras: hur föreställningar om det nordiska finns och skapar ideologiska och vetenskapliga rum, det vill säga gemenskaper i 1980-talets kvinnoforskningsmiljöer i de nordiska länderna.¹ I artikeln argumenterar jag för att det nordiska sammanhanget i hög grad uppfattades som en given plats att samarbeta i med likasinnade feminister, utan ett utan närmare eller reflekterat innehåll.² Nordiskt samarbete stärktes överhuvudtaget under 1970-talet. Detta skedde inte bara inom sociala rörelser, utan också i ett större politiskt sammanhang. Samarbetsorgan i regionen som Nordiska ministerrådet gav exempelvis snabbt finansiellt och idémässigt stöd åt kvinnoforskningen. Det bidrog till att förstärka redan vedertagna uppfattningar om Norden som ett naturligt samarbetsfält, istället för uppfattningar om det gemensamma skandinaviska eller det särskilda nationella.³

Syftet med denna artikel är att analysera förekomsten av föreställningar om det gemensamma nordiska i 1980-talets kvinnoforskning i de nordiska länderna. Detta är något som inte är nämnvärt manifest i källmaterial från tiden men som ändå framstår som ett givet politiskt och vetenskapligt sammanhang att agera i. Angreppssättet, att försöka fånga uttryck för detta flyktiga nordiska och därefter dekonstruera det, är valt för att erhålla en djupare förståelse av det ideologiska rum som jag menar att 1970- och 80-talens kvinnoforskning skapade genom sin rörelsebase-erade verksamhet och organisationsform. Det är det kunskapspolitiska och identitetsskapande rummet, det vill säga det handlingsutrymme som fanns, som kommer att uppmärksammas.⁴ Centrala frågor är vilka som anses och anser sig höra hemma i kvinnoforskningen samt vilka områdens av kvinnors liv och erfarenheter som studeras. Symbolanvändning liksom användningen av och innehållet i vissa kulturella uttryck som exempelvis sånger, bilder, bokomslag, titlar och bruket av slagord bidrar, förutom sedvanligt källmaterial som rapporter, artiklar, antologier et cetera, till analysen. Nationella eller disciplinära skillnader kommer inte att diskuteras närmare. Det handlar således om att på ett övergripande plan greppa det feministiska rum som skapades av kvinnoforskarna själva, att

närmare granska hur detta rum verkade gentemot olika grupper och forskningsområden och i förlängningen relaterade till olika strategier. Studien stannar vid det tidiga 1990-talet då flera omfattande förändringar skedde med relevans för forskningsfältet. Förändringarna är av teoretisk och universitetsmässigt infrastrukturell art: poststrukturalismens genomslag i nordisk humaniora och samhällsvetenskap samt en nästintill genomförd institutionalisering av kvinnoforskningen i nordisk universitetsmiljö, som vid denna tid gradvis började byta beteckning till genusforskning/könsforskning. 1990-talet markerar mer generellt ingången till det nya Europa med ett expanderande EU, östblockets fall och därmed förändrade samarbeten, regionbildningar, förändrad migrationspolitik, med mera.

Norden är, skriver *Nationalencyklopedin*, ett samlingsnamn för ett antal länder i norra Europa: Sverige, Finland, Norge, Island och Danmark (inklusive Färöarna).⁵ Samlingsnamnet har skapats ur en anda av samhörighet vad gäller likartad kulturell och språklig bakgrund, historia, politiska erfarenheter och geografisk närhet. Därtill nämns flera konkreta åtgärder vidtagna för att underlätta mobilitet inom gemenskapen, såsom passfrihet och en gemensam arbetsmarknad. Beskrivningen är lätt att ta till sig. Den känns bekant för flertalet och det framstår som rimligt att närliggande länder som sedan länge inte varit i krig med varandra inte bara har ett utvecklat samarbete utan också anser sig ha gemensamma historiska och kulturella knypunkter. Men samtidigt är det enkelt att hitta ett antal vagheter i presentationen som ruckar stabiliteten i beskrivningen och snarare får den att framstå som en föreställning om samhörighet som i mycket överskrider faktiska förhållanden. Den språkliga gemenskapen är lätt att ifrågasätta (finska tillhör som bekant en helt annan språkgrupp än de övriga nordiska språken), likaså den geografiska närheten. Ligger Island verkligen närmare de Skandinaviska länderna och Finland än exempelvis Estland? Varför nämns inte autonoma territorier som Åland, Grönland eller Sápmi (Sameland, som sträcker sig över norra delarna av Norge, Sverige, Finland och Ryssland)? Vad gäller politik och historiska erfarenheter skiljer sig länderna åt. Därtill är handlingsutrymmet inom Norden ingalunda lika för alla dess medborgare. Att före Schengenavtalet 1995 åka mellan Danmark och Sverige, det vill säga inom Norden, utan pass var betydligt enklare för en vit nordbo än en person med mörkare hudfärg.⁶

Forskare har påpekat att det nordiska, som ett kulturellt och politiskt rum, egentligen inte är en byggnad vars murbruk är den delade historien och kulturen utan en ganska pragmatisk konstruktion som består av ett antal nationella byggstenar. Metaforen och den pragmatiska grunden är viktiga att hålla i minnet och kontrastera mot *Nationalencyklopedins* enklare och mer naturaliserade beskrivning där Norden framställs som de nordiska länder som ingår i Norden. Men efter de geopolitiska omvälv-

ningarna i Europa under sent 1980-tal och med utvecklingen av samarbetet inom ramarna för Europeiska unionen (Unionsfördraget 1993) har den europeiska kartan ritats om, nya gränser uppkommit liksom nya eller åtminstone annorlunda föreställningar om regionala gemensamheter. Sammantaget har förändringarna påverkat såväl uppfattningar om som samarbeten inom regionen Norden.⁷ Under 1970- och 80-talet tedde sig dock det nordiska i mångt och mycket som en icke-ifrågasatt grund för samarbete mellan såväl gräsrotsrörelser som myndigheter och politiska organ.

Kvinnoforskning

Kvinnoforskningen var ett av 1970-talets nya vetenskapsfält med kanske mest uttalat emancipatoriskt syfte. Fältet organiserades och krävde plats på universiteten nästintill samtidigt, under slutet av 1970-talet i Norge, Danmark, Island och Sverige. I Finland organiserades kvinnoforskningen något senare, en bit in på 1980-talet.⁸ Fältet krävde snabbt att självt få bestämma benämning på området. Kvinnoforskning var den term som föredrogs före såväl jämställdhets- som könsrollsforskning.⁹ Förledet kvinno- visade kopplingen till den sociala rörelse som var grunden, kvinnorörelsen. Nordisk kvinnorörelse kom först senare, en bit in på 1980-talet, att börja använda termen feminism. På 1970-talet uppfattades ordet feminism som alltför hopkopplat med amerikansk radikalfeminism, som många ansåg vara för långt ifrån den vänsterideologi som var grunden i tidens nyare kvinnorörelsegrupper och i den tidiga kvinnoforskningen.¹⁰ Idag är fältet etablerat i hela Norden. Även om variationer finns vad gäller utbildningsutbud, finansiering, forskningsinriktning et cetera, är det i dag ett forskningsområde och en egen universitetsdisciplin bland andra humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen. I Sverige omfattades ämnet, idag allmänt under beteckningen genusvetenskap, av Högskoleverkets utvärderingsverksamhet och gavs i slutrapporten 2007 goda vitsord, inte minst för sin höga kvalitet på undervisningen och sina många internationella kontakter. Ett ämne som inte alltid har betraktats som rumsrent fick därmed ett slags godkändstempel från akademins tillsynsmyndighet.¹¹ Drygt trettio år från starten finns ett omfattande genusvetenskapligt forskningsfält i Norden, därtill grundutbildning, masters- och forskarutbildning i ämnet. Nordiska forskarskolor, flera vetenskapliga tidskrifter, koordinationsverksamhet med mera, finns vid sidan av ett ökat erkännande av genusforskning inom etablerade ämnen som exempelvis historia, litteraturvetenskap och statsvetenskap.¹²

Rörelsens rum: en orientering

I denna artikel är det uppfattningar om det nordiska som studeras, hur det nordiska som en idémässig gemenskap och ett politiskt/feministiskt

handlingsutrymme tagit sig uttryck i den nordiska kvinnoforskningsmiljön, under perioden från sent 1970-tal fram till slutet av 1980-talet.¹³ I källmaterialet är det nordiska ingalunda något som enskilda individer med automatik har ett aktivt eller uttalat förhållningssätt till. Ambitionen är inte heller att fånga enskilda aktörers förhållande till det nordiska som en intellektuell, politisk eller vetenskaplig gemenskap. Senare tids forskning om 1970-talets kvinnorörelse i Norden har framgångsrikt tillämpat ett perspektiv på sociala rörelser hämtat ur Ron Eyermans och Andrew Jamisons forskning om kunskapsökande. Rörelseperspektivet är behjälpligt också i analysen av hur den tidiga kvinnoforskningen hanterade det kvinnorörelsearv som så explicit hänvisades till i tidiga texter. Precis som i kvinnorörelsen kan det socialistiska feministiska projektet sägas ha dominerat. Det manifesterar sig i en rad publikationer. Många aktivister vittnar om hur de från kvinnorörelsen kom in i kvinnoforskningen, hur de helt enkelt bar med sig sitt engagemang in i akademien.¹⁴ Det kvinnokulturella projektet levde kvar i så måtto att kvinnoforskningens olika publikationer och aktioner ofta innehöll kulturinslag av politisk art: även här var symbolanvändningen rik och lekfull (man kunde exempelvis ömsom använda det mer neutrala kvinnomärket, ömsom förse märket med en knuten hand så att kamp markerades). I publikationer var det vanligt med bilder och dikter, och vid möten, konferenser och symposier sjöng man sånger.¹⁵ Frånvaron av lesbisk forskning under kvinnoforskningens första decennier är vidare en pendang till den mer perifera plats som den lesbiska feminismen intog i 1970-talets kvinnorörelse.¹⁶ Inspirerad av senare tids forskning om sociala rörelser, kunskapsproduktion och interna makthierarkier har således fokus riktats mot det rum, det politiska och kunskapsproducerande utrymme som utmejslades av kvinnoforskarna.¹⁷ Detta har skett mot bakgrund av de senaste årens inomfeministiska diskussioner om hur makt och kön analyseras. Frågan om vilka ”vi” kvinno- eller genusforskare är och vad kvinno/genusforskning ”är” och bör koncentrera sig på, visar att det utrymme och den utgångspunkt som kvinnoforskningen skapade på sent 1970-tal idag långtifrån diskuteras unisont. Fler röster tar sig ton och detta uppfattas ibland som om fältet är i gungning. Detta nutida debattläge har i hög grad lockat mig till att analysera hur diskussioner om ”vi:et” kom till uttryck under de första decennierna i den nordiska kvinnoforskningen.

Det är således rummet, handlingsutrymmet för aktörerna och för feministiskt kunskapande som står i centrum för studien, snarare än kunskaps-teoretiska frågor, utvecklingen av teoretiska perspektiv och ämnets institutionalisering. Jag kommer att presentera studien i två steg. Först ges en översikt över de många gemensamma initiativ som togs inom en uttalat nordisk ram. Därefter presenteras en tolkning av karaktären på kvinnoforskningen, så som den kommit till uttryck i publikationer som kvinnovetenskapliga tidskrifter, antologier, konferensrapporter och monogra-

fier. Studien är av tentativ, prövande karaktär och bör därför läsas som ett försök att metodmässigt greppa framväxten av ett universitetsämne från ett socialt rörelseperspektiv med särskild hänsyn tagen till rumska-pande och interna hierarkier. Men först något om mig själv vis à vis studieobjektet.

Jag själv i rörelsen, två minnen

När jag började fundera på förändringen inom nordisk kvinno- och genusforskning aktualiserades snart två minnen som stannat kvar under arbetets gång. Minnena har sannolikt dykt upp på grund av de många diskussioner om interna maktordningar inom både feminismen som rörelse och som teoribildning, som förts de senaste tio åren.¹⁸ Minnena rör frågan jag söker svar på: i vilken utsträckning och hur den tidiga kvinnoforskningen har utgjort ett rum, ett utrymme för de som sökt sig dit och vad föreställningar om det nordiska i detta sammanhang inneburit.

Stockholm, mitten av 1980-talet: jag bevisar ett av mina första kvinnoforskningsseminarier. Eftersom de var så få gick vi som var medlemmar i Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Stockholm på de flesta. Jag var nybliven medlem och hade oroat mig för att inte anses vara legitim som medlem, jag var ju student och inte forskare. Men jag mottogs med öppna armar; jo då det fanns fler studenter, en hette Lena Gemzöe och var filosof och antropolog. Hon hade skrivit en c-uppsats om olika teorier om kvinnoförtryckets orsaker.¹⁹ Minnet av seminariet har stannat kvar. För första gången sedan jag flyttade till Stockholm kände jag mig riktigt hemma. Efteråt var jag glad och upprymd. Detta var mitt kvinnorörelsesammanhang! Under mina två år i Stockholm hade jag sökt mig till flera andra sammanhang men varken känt mig välkommen eller hemma. Det fanns ingen riktig agenda i dessa, tyckte jag, och de andra kvinnorna såg ut att vara helt ointresserade av mig. Här välkomnades jag snabbt och glatt som ännu en kraft i arbetet. Att det verkade vara högt i tak glädde mig särskilt. I det stora seminarierummet i en kommunal föreningslokal nere på stan satt nu många slags kvinnor. De såg ut på en massa olika sätt: olika åldrar, olika klasstillhörighet, inte alla var svenska, en del var piffiga och välklädda, en del avsiktligt provokativt klädda, andra lade inte vikt vid klädsel alls såg det ut som. Brokigheten passade mig både därför att jag fick plats med min stil, min ålder och min koppling till övriga delar av det liv en 25-åring som jag levde, men också för att det kändes som om innehållet och målet: det anti-patriarkala (och vänsterbaserade) kunskapsökandet så självklart stod i centrum. Suget efter mer kunskap var stor och glädjen över att vara många likaså.

Ett femtontal år senare var jag i Örebro. Det var december år 2000 och Sekretariatet för genusforskning (som startades 1998) arrangerade konferensen ”Svensk genusforskning i världen: globala perspektiv i svensk

genusforskning och svensk genusforskning i ett globalt perspektiv”. Alla inlägg handlade inte om den svenska kvinnoforskningens obenägenhet att se betydelsen av etnicitet, men det är uteslutande de diskussionerna som stannat kvar i minnet. Det blev snabbt en ganska obehaglig stämning i plenum. En blandning av skam, genans och ilska märktes bland de av oss som kände sig lite orättvist anklagade. Vi var ju justa feminister som inte ville förtrycka, tvärtom strävade vi efter en generell lösning på förtrycket av kvinnor världen över. Forskare med bakgrund i andra kulturer försökte gång på gång förklara hur exkluderade de ofta kände sig i den svenska universitetsmiljön, inte bara innehållsmässigt utan rent fysiskt och socialt på seminarier, i kafferummen, på institutionsutflykter, i studentkretsar och liknande. Att forskarna inte längre oproblematiserat slöt upp kring en och samma tro på ett universellt formulerat emancipationsmål var tydligt. Nu kom röster som krävde att höras, som hade synpunkter på inomfeministiska forskningsfrågor, som kritiserade tidigare analyser av makt och kön. Många på konferensen upplevde kritiken som onödigt hård och lite väl kritiskt hållen.²⁰

Jag kommer ihåg min glädje över att äntligen ha funnit en plats, ett ideologiskt rörelsebaserat kunskapsrum i det första exemplet, och sorgen och frustrationen i det andra. Många i Örebro var faktiskt frustrerade, fast på olika sätt. Vi ville vara ett enat vi, vi ville kämpa tillsammans. Men när inomfeministisk kritik fanns, uppstod frågan hur den skulle hanteras. Samtidigt som några var skamsna över situationen och ansåg att kritikererna hade rätt, minns jag en påtaglig irritation i luften. Varför denna ilska som läckte ut från forskare som ansåg att svensk kvinno- och kvinnoforskning inte var nämnvärt mindre rasistisk än många andra miljöer? Var det inte lite av en överdrift? Andra var arga och besvikna på det oförstående, ja rent av ointresse som visades för att ta tag i den interna kritik av det genusvetenskapliga fältet som framfördes. En fruktbar inomfeministisk diskussion visade sig snabbt vara svår att föra. En orsak var valet av ord, ord att benämna. Att tala om Sverige som ett rasifierat samhälle väckte exempelvis reaktioner. Det förekom i ett av konferensens uppmärksammade bidrag. Sociologen Diana Mulinari höll i plenum ett inlägg som publicerades under rubriken: ”’Race’/ethnicity in a ’Nordic’ context: a reflexion from the Swedish borderlands” är en genomgång av hur etnicitet behandlats i svensk genusforskning. Mulinari beskriver hur olika initiativ tagits genom åren för att diskutera frånvaron av problematisering av etnicitet och rasifiering i skapandet av kön i Norden. Tystnad, skriver hon, tystnad var vad som mötte försöken, år efter år.²¹

Konferensen i Örebro var mitt första möte med en konfrontation som denna, en inomfeministisk vetenskaplig diskussion som orsakade obehag och skam hos många. När jag idag forskar om kvinnoforskningens framväxt gör jag det i ljuset av egna minnen och akademisk skolning, men också utifrån min position som lektor i genusvetenskap (med historisk

inriktning). I ämnet genusvetenskap tar vi del av och undervisar om de inomfeministiska konflikterna, varför det inte förefallit märkligt eller "orättvist" mot fältets pionjärer att fokusera rumskapandet på det kritiska sätt jag nu gör.²² Att en emancipatorisk forskning rör blott vetenskapliga frågor är en chimär och inget som kvinnoforskarna försvarade under de första årens vetenskapskritik. För vem, varför och hur forskning skulle bedrivas gavs tvärtom hög prioritet. Som ett led i tolkningen och förståelsen av händelserna bad jag två av de medverkande kommentera konferensen. De har tillsammans bidragit till att initiera såväl diskussioner om etnicitet som behovet av intersektionella perspektiv som nödvändiga i förståelsen av förtryck och underordning, inte minst av kvinnor. Den ena forskaren, ekonomhistorikern Paulina de los Reyes, kommer endast vagt ihåg händelserna vid konferensen. För henne har andra tillfällen lämnat kraftigare spår i minnet. Hon nämner särskilt ett nationellt möte för kvinno- och genushistoriker som anordnades i Stockholm 1997. Där presenterade hon tankar kring historikerfältets obenägenhet att problematisera etnicitet i forskning om arbete och kvinnor, det i särklass vanligaste ämnet för dåtidens kvinno- och genushistoriker. Föredraget väckte obehag, berättar de los Reyes, liksom artikeln som följde därefter.²³ För Diana Mulinari blev konferensen ett obehagligt möte men samtidigt början på ett produktivt samarbete med forskare hon inte tidigare haft kontakt med.²⁴

Varför denna situering ges utrymme, stammar dels ur mitt flitiga läsande av postkoloniala forskare som Michel-Rolf Trouillot och Homi Bhabha, dels för att jag som idé- eller i detta fall snarare lärdomshistoriker flertalet gånger fått frågor om hur jag ämnar förhålla mig till att jag nu forskar om något jag är en del av.²⁵ Trouillot och Bhabha använder sig båda av situering som en ingång för läsaren och ett sätt att klargöra egna utgångspunkter. Homi Bhabha talar kort om sin uppväxt som Parsi i hinduiska Mumbai, vilket för mig var en nyhet och därför fungerar som ett klargörande av författarens specifika intresse för platsens betydelse för kulturella normer. Michel-Rolf Trouillot arbetar på ett något annat sätt. Varje kapitel i boken *Silencing the past* inleds med en längre minnesbild.²⁶ Även den väcker och förklarar mitt eget intresse för Trouillots lite anorlunda val av fokus på historien: den tystade, osynliggjorda historien som inte berättats och därmed inte finns i historisk bemärkelse.

Få genusforskare, särskilt inte historiker, har fram till idag använt sig av situering i sin forskning. Men när historikern Gro Hagemann publicerade en samling äldre artiklar gjorde hon det på ett sätt som i hög grad minner om de ovan nämnda forskarna. I *Feminisme og historieskrivning*, diskuterar hon sin egen och det genushistoriska fältets utveckling i termer av en reseskildring. I introduktionen "Inntrykk från en resa" skriver Hagemann att historia: "er etterpåklokskapens fortellinger". Detta, fortsätter hon, "er et av hermeneutikkens grunnpoeng og for så vidt elementær

innsikt for alle som arbeider seriøst med historie”.²⁷ Uttalandet är på intet sätt nytt för många historiker men Hagemann understryker att detta inte enbart är specifikt för emancipatoriska forskningsområden, utan elementa för god forskning och därmed underförstått ett ofrånkomligt led i forskningsprocessen. Hon går vidare på ett sätt som länkar resonemang-
et till de postkoloniala positionerna ovan. Historieforskningen har blivit mer mångfasetterad i det att fler delar av mänsklig samvaro blivit utforskade, skriver hon. Samtidigt har historiker mist något av illusionen kring tron på forskningen som ett rekonstruktionsprojekt i stadig utveckling mot en mer och mer fullkomlig bild av det förgångna. ”Fortiden i all sin mangfoldighet kan ikke rekonstrueres slik den faktisk var for fortidens mennesker. Det er historikerne som fortolker og gir fortiden mening; dermed inneholder faget i tillegg till rekonstrukjon også viktige elementer av konstruksjon”.²⁸ I mitt fall handlar det om en historia som jag delvis varit och alltså är en del av.

Det nordiska samarbetet

Idag lyfts ofta kvinnoforskningens tillkomst och utveckling fram som ett synkront, feministiskt kunskapsprojekt inom Nordens gränser. Det omtalas gärna som något specifikt regionalt sett, något som kraftigt bidragit till den höga kvalitet nordisk kvinno- och genusforskning sägs ha.²⁹ Samtida presentationer är något mindre lyriska och betonar istället andra aspekter med av nordiska samarbetet, nämligen betydelsen av att vara så många fler sett till hela det nordiska sammanhanget. Många forskare var ju ensamma om sin inriktning vid respektive ämnen eller lärosäten. Därtill underströk flera forskare den strategiska nyttan av nordiskt samarbete, som trots vissa nationella skillnader ökade möjligheterna att nå det gemensamma övergripande målet.³⁰ I tidiga presentationer av kvinnoforskarna själva understryks det emancipatoriska syftet med forskningen och organiseringen av forskarna på ett likartat sätt. Sällan, nästintill aldrig problematiseras eller konkretiseras vad det nordiska skulle vara eller utgöra utöver likartade feministiska rötter, gemensam emancipationsagenda och strategisk nytta. Det nordiska sammanhanget framstår som ett väl upparbetat, bekant och därtill effektivt sätt att arbeta aktivistiskt på.³¹ Det nordiska beskrivs således mestadels som ett samarbete mellan grupper i ett närliggande geografiskt område, ett regionalt samarbete på en föreställd delad ideologisk botten. Eventuella problem med ett regionalt samarbete för forskningens innehåll, ideologiska och/eller vetenskapliga oenigheter diskuterades emellertid inte, med få undantag. Istället framgår att det var en tid av uppbyggnad, mobilisering, hårt och ofta arrogant motstånd från en etablerad universitetsmiljö och massor av ideellt arbete. Vanligt i sociala rörelser är att sådana faser bjuder till ökat samarbete som indirekt manar till färre interna bråk. Eventuella skiljelinjer, skilda åsikter

eller eventuella konfliktpunkter skjuts i bakgrunden för strategiska och i detta fall infrastrukturella vinster, som statligt och nordiskt politiskt stöd till främjande av kvinno- och jämställdhetsforskning, något som ibland benämnts som ”harde støtter”.³² I en tillbakablickande kommentar är Nina Lykke, dansk forskare idag professor vid Tema Genus vid Linköpings universitet, en av de få som betonar det nordiska som ”ett görande”. Det nordiska är, menar hon, en pågående konstruktion och innebär ett regionalt och rörelsemässigt rumskapande. Mitt problem med begreppet ”det nordiska”, skriver Lykke, är dess essentialistiska tradition. Men:

[s]om feminist kan jeg selvsagt ikke identificere mig med hverken 1700-tallets imperialistiske nordisme eller med den senere nationalromanske essentialistiske konstruktion af en nordisk folkekarakter med vikingerne, Odin og Thor som varemærke.³³

”Vi och dom”-skapandet vidmakthålls genom ett oproblematiserat användande av det nordiska, menar hon, och pläderar istället för ett ökat samarbete med europeisk kvinno- och genusforskning.³⁴

En lång rad nordiska samarbeten initierades inom kvinnoforskningen de första decennierna. Detta kom att institutionaliseras under tidigt 1990-tal med inrättande av en nordisk koordinator 1991–1995 och NIKK: Nordisk institutt for kvinne- og kjønnsforskning hösten 1995. Även den engelskspråkiga tidskriften *NORA: Nordic Journal of Women's Studies* 1993 och starten av Nordisk forening for kvinne- og kjønnsforskning 1994 visar hur det nordiska samarbetet förstärktes under tidigt 1990-tal.³⁵ En fullödlig översikt över samtliga samarbeten är inte möjlig att göra. Några exempel skall ges, i syfte att ge en uppfattning om dynamiken i den snabba och omfattande mobiliseringen av olika krafter i syfte att stödja och utveckla ett nytt, vetenskapskritiskt och emancipatoriskt forskningsområde.

Under de första åren är de nordiska kvinnovetenskapliga tidskrifterna, liksom föreningsblad från kvinnoforskningsföreningar, fulla med notiser som informerar om nordiska seminarier, konferenser, symposier et cetera av tvärvetenskaplig art. Där finns notiser om möten och nätverkande inom enskilda discipliner som teologi, konst, historia, statsvetenskap med mera. Intrycket är att tilltalet helt enkelt var nordiskt, man talade till en krets utanför den nationella.³⁶ Flera discipliner, inom vilka kvinnoforskningen växte sig särskilt stark, började redan på sent 1970-tal ett regelbundet nätverkande: statsvetenskap, historia och litteraturvetenskap. Det gigantiska projektet ”Nordisk kvinnolitteraturhistoria” är ett resultat av ett långvarigt samarbete mellan de nordiska litteraturforskarna (fem volymer utgavs åren 1993–98). *Cappelens kvinnehistorie*, (1992–93, tre volymer) samt projektet ”Kvindens arbejde i familie og samfund i de nordiske lande 1870–1970” är andra exempel. ”Det nordiske samarbejde muliggør projekter, er ellers ikke ville være realistisk”, menar Bente Rosenbeck i en översikt.³⁷

Även organiseringen och uppbyggandet av informationskanaler underlättades av det nordiska sammanhanget. Det första nordiska kvinnohistoriska mötet hölls i Oslo 1983 och har sedan dess hållits cirka vart tredje år i något av de nordiska länderna (senast i Reykjavik, augusti 2008). Detta hade föregåtts av speciella sessioner vid nordiska historikermöten sedan sent 1970-tal. Statsvetarna började också mobiliseras på 1970-talet. Ett temanummer om kön och politik gavs 1974 ut i den danska statsvetenskapliga tidskriften *Politica*. Inom NOPSA: Nordic Political Science Association har regelbundet sessioner på temat politik och kön hållits sedan tidigt 1980-tal. Andra nordiska nätverk och föreningar är Nordisk kvinnorett, som startades redan 1974, och Nordiskt nätverk för kriminologer vars första seminarium 1976 hade inriktning mot våld mot kvinnor, prostitution och kvinnliga fångar. Nämnas bör också konferensen Bygga och bo på kvinnors villkor, i Kungälv 1979, som ledde till att forskargruppen ”Det nya vardagslivet” etablerades. Ett nordiskt informationsnätverk byggdes därtill upp vid sidan av nationella sådana. *Kvinnoforskning: Nordiska informationskällor* från 1991 är ett sådant, som således existerade långt före internetbaserade sökmöjligheter.³⁸

Från kvinnoforskningshåll betonas vikten av Nordiskt sommaruniversitet (NSU), även om nationella nätverk och seminarier var betydelsefulla – som i Sverige där Karin Westman Bergs könsrollsseminarier samlade såväl äldre könsrollsforskare som yngre forskare och kvinnopolitiska aktivister, inte minst kommande centralgestalter inom Grupp 8.³⁹ 1971 startade studiekretsen ”Kvindeundertrykkelsens specifikke karakter under kapitalismen”, först i kvinnorörelseregi med träff i Finland, därefter som en regelrätt krets i NSUs regi. I samband med detta hölls 1972 ett symposium i Danmark till vilket brittiska Juliet Mitchell, etablerad feminist-socialist och kvinnoforskare, bjöds in. Många aktiva i NSU återfinns på flera håll i tidiga kvinnoforskningspublikationer och hade i likhet med Mitchell sina rötter i 1970-talets vänsterradikala kvinnorörelse. Signe Arnfred och Karen Syberg redigerade den av NSU utgivna skriften *Kvindsituation og kvindebevægelse under kapitalismen* (1974). I den ingår en rad skribenter som kom att verka i den tidiga kvinnoforskningen i Norden, exempelvis Birte Siim, Anita Göransson, Margot Bengtsson, Irene Iversen och Drude Dahlerup. NSU utgjorde enligt redaktörerna ett utmärkt forum med blandningen av vetenskap och politik. Den nordiska konstruktionen av NSU kommenteras däremot inte.⁴⁰ Tidigt, redan 1981, organiserade sig forskare i föreningen Nordisk Forum for kvindeforskning i Norden. Tvärvetenskapliga konferenser ordnades av Forum 1981 och 1988. 1983 äskades medel från Nordiskt Ministerråd (NM) av en nordisk grupp kvinnoforskare.⁴¹ Vid Oslo-mötet 1983 togs initiativ till att skapa en nordisk koordinatortjänst.⁴²

Från statligt och mellanstatligt håll togs flera initiativ till nordiskt samarbete i syfte att förbättra jämställdheten inom högre utbildning och till

stöd för forskning om kvinnor. NM var, och är alltjämt, en stor tillskyndare av åtgärder för att stärka kvinno- och genusforskning inom det nordiska området. Redan nämnda NIKK startades exempelvis med hjälp av NM, liksom NIKKs föregångare, den nordiska koordinatortjänsten 1991–1995. NM stod också bakom finansieringen av boken *Det uferdige demokratiet: kvinner i nordisk politikk*, en publikation som ofta lyfts fram som en betydelsefull insats och resultatet av ett nordiskt samarbete. Boken gavs ut redan 1983 och översattes snart till engelska.⁴³ Den stammade i sin tur ur ett nordiskt nätverk av statsvetare: *Kvinder i politikk*. NM finansierade även andra tidiga kvinnoforskningsprojekt på nordisk bas, om likalön, könsarbetsdelningen på arbetsmarknaden, organisering och planläggning av vardagslivet med mera.⁴⁴ Nordiska forskningsråd tog förhållandevis snabbt initiativ till att stärka kvinnoforskningen. NOS-H: Nordisk samarbetsnævn for humanistisk forskning anordnade 1979 en konferens i Oslo i syfte att diskutera metod- och teorifrågor inom kvinnoforskningen. Ett annat syfte sades vara att underlätta nordiska kontakter inom fältet. Tio år senare följdes detta upp med ytterligare en konferens, denna gång i Helsingfors. Vid detta tillfälle framfördes förslag om ett nordiskt forskningsinstitut.⁴⁵

Mycket skedde således vetenskapligt, rörelsemässigt och från statligt, nordiskt politikhåll för att under gemensam nordisk flagg stärka och utveckla ett nytt vetenskapligt område som samtidigt möttes av skepsis och öppet motstånd från universiteten.

Kvinnorummet

Att säga ”vi” var en politisk handling. Att söka det som enade, det som var det lika var som att bryta igenom ett tabu – det tabu som sade att kvinnor och män inte får ha skilda intressen. Och vi var på jakt efter kvinnors *gemensamma* intressen, gemensamma upplevelser, gemensamma erfarenheter, oavsett klass, etnicitet, plats på jorden eller på arbetsmarknaden. [...] Vi var i färd med att söka forma ett slagkraftigt, politiskt enande ”vi” – vi som i ”kvinnor”.⁴⁶

Orden är Yvonne Hirdmans, den i ett nordiskt sammanhang kända och teoretiskt viktiga svenska professorn i historia, publicerade 2008 i en vänskrift till kollegan Christina Florin. Det är en tillbakablick som väl fångar 1970-talets kvinnovetenskapliga utgångspunkter och dess ständiga brottande med socialistisk, marxistisk maktteori i det övergripande mål man gång på gång klargjorde: att söka kunskap och utmejsla en plats i kunskapsproduktionen som ledde till att underordningen av kvinnor generellt sett upphörde.⁴⁷ Ambitionen liksom tron på kvinnosolidaritet speglar väl tidens situation, i Norden men också internationellt även om kopplingen till marxismen och vänsterrörelsen var betydligt starkare här än i många andra västländer.⁴⁸ Tron på ett specifikt kvinnoalternativ, som

överskred sociala skillnader och ordningar som klass, etnicitet och sexualitet, var stor även internationellt. Slagord som ”Sisterhood is global” och ”Det personliga är politiskt” låg i hög grad till grund för sökandet efter universella förklaringar till kvinnoförtrycket.

Den inomvetenskapliga kritik som hörs idag rör fältets ointresse för att tillräckligt problematisera kategorin kvinnor, att inte vilja se hur olika maktordningar samverkar i konstruktionen av ojämlikhet, underordning och diskriminering. Kritiken är i hög grad formulerad inom forskartraditioner som utgår från postkoloniala, postmarxistiska och queerteoretiska perspektiv. Det synsätt som kritiseras är det som man menar uteslutande ser till kategorin kön, det vill säga hur genus skapas utifrån föreställningar om kvinnligt och manligt utan att betydelser av rasifiering, stigmatisering av det som faller utanför en heterosexuell samhällsordning och klass samtidigt uppmärksammas. Kritik mot fokus på sociala kategorier förs också fram. Forskare menar att kategorierna upprätthåller själva essentialiseringen av människor, kategorierna adderas som vore de singulära och naturaliserade. Istället betonas positionen i den aktuella situationen, hur människor vid olika tillfällen befinner sig i olika subjektspositioner som innebär att maktordningar arbetar på olika sätt i olika situationer. Diskussionen har kanske förts mest explicit på svensk botten. Yvonne Hirdman, en av huvudaktörerna i introduktionen av begreppet genus i Norden har i senare texter reflekterat kring förändringen inom forskningsfältet vad gäller synen på kön och makt. Dagens intersektionella teorier och framför allt ett kritiskt queerperspektiv har inneburit att den inomfeministiska teoridiskussionen blivit inflammerad, skriver hon. Queerteori och intersektionalitet gör att ”den vetenskapliga insikten inte blir bättre, den blir bara mer mystifierad, mer teoretiskt råddig”.⁴⁹ Påståendet är intressant eftersom kritiken mot nya strömningar sällan görs explicit i den nordiska debatten. Vanligare är att den framkommer i bisatser och muntliga uttalanden. Det inflammerade ligger, menar jag, i att kritiken kommer inifrån och innebär att enigheten, det gemensamma emancipationsprojektet, inte framstår som lika enhetligt och därmed mobiliserande som tidigare.

En annan forskare, även hon verksam i Sverige men tongivande i ett övergripande nordiskt sammanhang, är litteraturprofessorn Ebba Witt-Brattström. Hon har vid flera tillfällen under 2000-talet utfärdat varningar för ett genusteoretiskt resonemang som belyser kön utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Att inte uppvärdera och utgå från kategorin kvinnor som just kön riskerar att kasta ut barnet med badvatten. Det är queerteori som Witt-Brattström framför allt vänder sig emot. Den heterosexuella normen tillskrivs i dagens genusteorier en alltför avgörande betydelse för konstruktionen av kön, menar hon. Det innebär att det specifikt kvinnliga, de kvinnliga erfarenheterna som den tidiga kvinnoforskningen sökt uppvärdera och omforma till politiska redskap åter förpassas till historiens och politikens skräphög. Förändringsarbetet blir

förgäves och genusforskningen har blivit kontraproduktiv, givet det mål Witt-Brattström har och också menar att genusforskningen och kvinnorelsen unisont borde ha.⁵⁰

Reaktionen, som Hirdman och Witt-Brattström här får illustrera, är belysande ur ett historiskt perspektiv. Den visar att något upplevs som annorlunda än tidigare. Det nordiska kvinno(forsknings)rummet verkar ha förändrats. Forskare som varit aktiva på området länge ger uttryck för oro. I ett internationellt sammanhang där rummet är betydligt mer mångfasetterat har andra teoretiska hållningar hörts. En av fältets tongivande forskare, också i ett nordiskt sammanhang, är den amerikanska vetenskapsteoretikern Sandra Harding. Hon menade redan på 1980-talet att det vore vansinne att försöka vidmakthålla teoretiskt slimmade förklaringar på komplicerade fenomen. Bättre vore att hålla den intellektuella dörren öppen och kämpa vidare trots bitvisa motsägelser eller otydligheter. Gayatri Chakravorty Spivak, känd som såväl postkolonial teoretiker som den stora introduktören av Jacques Derrida i den angloamerikanska världen, intar en liknande hållning och gjorde så redan under den period som denna artikel behandlar. Intersektionalitetstänkandets kanske främsta frontfigur, Kimberlé Crenshaw, betonar även hon vikten av att hålla öppet för flera teorier och angreppssätt även om det kan vara svårt att se hur allt kan knytas samman. I en värld där makt konstrueras med hjälp av olika interagerande sociala ordningar och kategorier måste analyserna av makt också vara mångfasetterade, skriver hon.⁵¹

Den diskussion som bröt ut efter Nina Lykkes artikel 2003 om intersektionalitet som ett fruktbart perspektiv i genusteoretisk forskning aktualiserade frågor som såväl Hirdman som Witt-Brattström berört om än i annat tonläge. Lykke menade att även om man vävde in fler maktordningar än kön i analyser av makt och handlingsutrymmen var det viktigt att genusforskarna prioriterade och rangordnade kön högst, före exempelvis etnicitet eller klass. I botten av debatten låg samma fråga och skvalpade: huruvida kvinnoförtrycket kan ses som ”grundläggande” eller inte. Frågan om huruvida andra maktordningar spelar en lika eller i värsta fall en mer avgörande och mer ”grundläggande” roll för sociala skillnader och ojämlikhet blev en teoretisk, men också politisk fråga som aktualiserades, oavsett Nina Lykkes intentioner med artikeln.⁵² Yvonne Hirdman tar mer explicit upp frågan om kvinnoförtrycket som det mest grundläggande i genusanalytiskt tänkande på 1980-talet. Hon skriver att kön existerar i klass, den då på 1970-talet helt dominerande sociala kategorin att analysera makt i, och även före klass. Allt kan studeras genusanalytiskt. Vad som inte aktualiseras i detta tänkande - som bottnar i en mer traditionell feministisk patriarkatsteori - är det som intersektionalitetsforskare poängterar: att se att kön konstrueras med hjälp av andra sociala kategorier samtidigt som andra kategorier vilar på könade uppfattningar. Hirdman (med flera) pekar här på en implicit fara:

Att använda ett begrepp som intersektionalitet *kan* då ses som en ny form för ett gammalt innehåll: att inte utgå från kvinnounderordningen som ett empiriskt faktum, utan att kräva att den återigen ska beläggas. Att återigen skapa andra 'vi:n' som kräver sin teoretiska tribut.⁵³

Detta är en av flera tolkningar av intersektionalitet, som aktualiserar det provokativa och svåra i att blottlägga och analysera maktmekanismer som är politiskt omtvistade. En annan tolkning är att intersektionalitet tvingar forskare att se hur kön, klass och andra sociala kategorier samverkar i förtrycksstrukturer, internalisering av förtryck et cetera, i ett skapande av "vi" och "de andra", i skapande och upprätthållanden av inklusioner och exklusioner. Det vill säga, fokus flyttas från grupper (identitetsbaserad analys) till maktstrukturer, maktordningar och subjektspositioner.⁵⁴ Men detta är diskussioner som idag förs i Norden, och som inte aktualiserades under 1980-talet. Denna typ av diskussioner fick helt enkelt inte plats i en tid och ett feministiskt rum där "kvinnors" plats i kunskapandet, i akademien och i politiken skulle utmejslas av just kvinnor som kategori.

Till gagn för kvinnor

Även om markeringar om nationella och disciplinära skillnader förekommer i tidiga beskrivningar av kvinno- och genusforskningen i de nordiska länderna, dominerar berättelsen om ett gemensamt feministiskt förändringsprojekt. Nordiska kvinnoforskare var en entitet, ett gemensamt politiskt och forskningsmässigt "vi". I första numret av tidskriften *NORA* 1993 tas det gemensamma upp på ett sätt som visar att man ännu inte reflekterade nämnvärt över detta "vi". Fokus låg snarare på distinktionen mellan (nordiska) kvinnors formella rättigheter och reella möjligheter i nordiska demokratier och sociala välfärdssystem. Så här skrev de första redaktörerna, Harriet Bjerrum Nielsen och Torill Steinfeld:

The Nordic countries have been termed 'laboratories of equal rights policy', with reference to the lifestyle of Nordic women, their high level of education, their sexual emancipation, their employment rate and, not least, their political activity and positions. [...] Viewed from the outside, such phenomena support the supposition that the Nordic countries are models of successful application of policies of gender and social equality. Viewed from the inside, the enthusiasm has been somewhat more moderate, as our consciousness about the difference between formal rights and women's everyday lives is sharpened, and certainly also because the welfare state not only fulfils needs but also promotes a radicalization of them.⁵⁵

I en skiss 2001 över den nordiska kvinnoforskningen kommenterar Solveig Bergman utvecklingen mer problematiserat:

Medan 1970-talets forskning utgick från att avmakt och omsorgsansvar förenar kvinnor och karakteriserar kvinnligheten, ifrågasätts självklarheten i sådana generaliseringar idag. Det har blivit svårare att tala på "alla" kvinnors vägnar.⁵⁶

Bergman fortsätter resonemanget: trots att forskningen i Norden balanserat mellan att belysa kvinnors underordning i samhället och kvinnors aktörskap, har ändå: "forskningen länge dominerats av den erfarenhetsvärld som råder bland utbildade, vita, heterosexuella medelklasskvinnor. Den nordiska kvinnoforskningen har [...] varit förvånansvärt oberörd framför allt av kritiken från etniska och kulturella minoriteter".⁵⁷

Vilken karaktär hade 1980-talets kvinnoforskning i de nordiska länderna? Någon närmare genomgång från varje land är inte möjlig att göra här, däremot kan något fångas genom de tidiga tidskrifterna, antologierna och beskrivningarna av vad kvinnoforskning var. Slående är hur allmänt hållna tidiga presentationerna av det nya fältet var vad gäller områdets gränser, teorier och metodingångar. Den kritiska hållningen till kunskapssökande och vetenskap, till tvärvetenskaplighet och det emancipatoriska syftet (det så kallade kvinnoperspektivet) betonades och med få undantag fördes inomvetenskapliga diskussioner om detta övergripande projekt.⁵⁸ Närmare utredningar om vetenskapliga gränser, hur man lämpligen söker kunskap eller hanterar vetenskapliga redskap som ska gagna kvinnor som grupp preciserades sällan. Som Sandra Harding snart konstaterade: kvinnoforskningen inrymde ofta omedvetet flera vetenskapliga hållningar som omfattade en empiristisk hållning (att göra vetenskapen sannare), en ståndpunktsteoretisk hållning och en mer postmodern, kunskapsrelativistisk hållning. Gemensam var dock strävan att göra världen bättre.⁵⁹ För Nordens del kom den poststrukturalistiska vändningen först kring mitten av 1980-talet.⁶⁰ 1987 översattes Hardings artikel "Instabiliteten i den feministiska teoribildningens analytiska kategorier" och publicerades i svenska *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Artikelns gav eko i forskarvärlden, uppfattningarna om huruvida poststrukturalismen ökade eller minskade möjligheten att förändra sociala och politiska villkor för kvinnor debatterades vida.⁶¹

Först under senare delen av 1980-talet började interna diskussioner och skilda uppfattningar i vetenskapliga frågor göra sig gällande på allvar. Det avgörande för det övergripande förändringsprojektet den första tiden var att etablera, utveckla och ge legitimitet åt ett nytt vetenskapligt fält. Det innebar att man samfällt försökte skapa ett utrymme för detta kunskapsökande inom universitetens ramar. Till detta kom ambitionen att samla kvinnliga akademiker för att förbättra deras villkor inom akademien i stort.⁶² Min tolkning är att konsekvenserna av mobiliseringen som social rörelse innebar att fältet undvek (medvetet eller ej) inomfeministiska konfliktfyllda diskussioner om lämpliga sätt att vetenskap feminiskt, även

om åsikterna gick isär. Denna undvikande strategi bidrog lite paradoxalt till att både skapa öppenhet för och exkludering av viss typ av forskning. Öppenheten visade sig främst i frånvaron av kritiska diskussioner av kvinnoforskning. Kvalitativt mindre väl utförd forskning förbigicks snarare med tystnad, recenserades inte eller ledde till motartiklar. Frånvaron av kritiska eller negativa recensioner i de nordiska kvinnovetenskapliga tidskrifterna är slående, även om konflikter fanns. Tidskrifterna var inte bara ett skyltfönster utåt, mot vetenskapssamhället i stort. De blev också viktiga platser för feministiskt kunskapande och systerskap. De blev som Beatrice Halsaa skriver om norska *Nytt om kvinneforskning*: ”en lagun, et harmonisk rom, i en forskningsverden som ofte ble opplevd som vanskelig” för kvinnoforskarna.⁶³ Varför skulle man bråka där?

Inte heller var polemik som kunde vara teoriutvecklande särskilt framträdande. Tystnad var istället vad som uppstod, det vill säga locket lades på av strategiska skäl. Detta skapade i sin tur exkludering eftersom tystnaden inte gav legitimitet åt den forskning som ogillades. Inte heller bidrog tystnaden till att vidareutveckla komplexa vetenskapsfrågor. För svensk del är det egentligen först när poststrukturalism och det hirdmanska genusystemet diskuterades som inomfeministiska teoriskillnader börjar märkas på allvar.⁶⁴ Teoretiskt och metodologiskt synes alltså fältet ha uppmuntrat till bredd, en följd av tvärvetenskapligheten och den feministiska grunden. En eklektisk hållning odlades med fokus på huvudproblematiken: att utveckla sätt att vetenskapliga som både var vetenskapligt solida och kunde leda till en revidering av en hittills snedvriden och otillräcklig kunskapsmassa. Första tiden präglades i hög grad av kritiska granskningar av och diskussioner om i vilken utsträckning existerande teoribildningar var användbara. Klarhet rådde om att man i många fall måste starta från grunden och utveckla nya angreppssätt, teorier och metoder.⁶⁵ Detta krävde både plats på universitetet och resurser till forskning. I den norska antologin *Kvinnekunnskap* från 1976 skriver författarna:

Kvinneforskningen representerer et korrektiv til den tidligere mannsdominerte og mannsentrerte forskning. Den bærer løfter om erkjennelsemessige nydannelser av grenseoverskridende eller revolusjonerende karakter. Dette beror på at gamle forklaringsmønstre som ikke forklarer kvinners liv og situasjon, kan komme på vikende front, til fordel for mer omfattende teorier som også fanger inn kvinner.⁶⁶

Det breda fältet

En rörelsebaserad, feministisk bredd värnades, även om flera tidiga texter tydligt markerar att kvinnoforskningen specifikt var en del av en socialistisk rörelse.⁶⁷ Ser vi till de empiriska studier som utfördes och vilka forskare som samlades under kvinnoforskningens flagg, ter sig fältet betydligt

mer heterogent och brett än dagens kritik om teoretisk insnävning och kanonbildning ger intryck av. Det förefaller snarare vara så, att den bredd som från början fanns var ett resultat av vilka forskningsinriktningar de aktiva kvinnoforskarna hade. Det fanns inget på förhand givet innehåll eller teoretisk riktning som premierades. Alla som hade ett så kallat kvinnerspektiv (det vill säga ett problematiserande och reflekterande kunskapsökande om kvinnors villkor och erfarenheter i historia och samtid) var välkomna.⁶⁸ Forskning om arbete, arbetsliv, arbetsdelning, politik, juridik, sociala villkor samt om kvinnor i historien och i litteraturen (områden som vanligen nämns som utmärkande för nordisk kvinnoforskning under perioden) stod sida vid sida med områden som boendeforskning, arkitektur, stadsplanering och kvinnors villkor i andra delar av världen. Nationella skillnader fanns givetvis. Inom kvinnohistoria förefaller intresset för sexualitet och kropp ha varit större i Danmark än exempelvis i Sverige och Norge där arbetsliv och ekonomi var betydligt mer dominerande.⁶⁹

Några exempel som visar bredden skall lämnas. De bör betraktas mot den betydligt större forskningen om arbete, livsvillkor, arbetsdelning, politiska rättigheter och samtida villkor i de nordiska länderna. Tidigt fanns exempelvis försök att inom kvinnovetenskapen filosofera kring kropp, sexualitet och kvinnofrigörelse som Nina Karin Monsen gjorde i den norska antologin *Kvinnekunnskap* från 1975.⁷⁰ Intresset för kontinental filosofi och kropp/kvinnlighet presenteras i flera artiklar i den rapport som Norges Allmenvitenskapelige forskningsråd, NAVF, gav ut 1987. I *Kjønn og makt: teoretiske perspektiver* återfinns artiklar om kunskap och fallisk makt, om existensialismen vis à vis Simone de Beauvoir, liksom artiklar om religion och så kallad häxkonst. Ytterligare exempel är konferensrapporten *Familjenormer – familjereformer* som föreningen Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Stockholm gav ut 1985. Där behandlas familj, boende och könsrelationer ur ett brett perspektiv som omfattade familjen både som samhällsinstitution och i relation till kvinnlig sexualitet, definitioner av familj/hushåll ur ett socialt perspektiv och bostads- och stadsplanering. En avdelning behandlade särskilt männens roll i familjen, ett tema som under tidigt 1980-tal sällan var uppe till diskussion.⁷¹ I norska *Nytt om kvinneforskning* skriver man redan 1978 om betydelsen av feministisk pedagogik, presenterade seminariet "Women in Africa and Development Assistance" till vilket Fatima Mernissi (från Mohammed V-universitetet i Rabat, Marocko) och Zenebework Tadesse (generalsekreterare i AAWORD: Association of African Women for Research and Development) bjudits in. Tidskriften lyfter fram deras påpekande om hur viktigt det var att inkludera afrikanska kvinnor i arbetet med såväl planläggning, genomförande som utvärdering av biståndsprojekt, "et krav som fra øvrig gikk igjen i svært mange inlegg". Samma år skriver man om jordreformer och kvinnors villkor i Peru och året därpå

om indisk kvinnoforskning.⁷² Även om den teoretiska utvecklingen således inte tog fart var den empiriska bredden i nordisk kvinnoforskning betydligt större än ett fokus på nordiska kvinnors samtids- och historiska villkor. Men att heterogena teorier om förtryck och kvinnors olika villkor inte sköt fart visar att empiriska insikter om skillnader mellan kvinnor inte befruktades av de samtida kvinnopolitiska diskussioner som redan pågick. För detta var uppenbarligen inte kvinnoforskningsrummet stort nog. Men homogeniteten i nordisk kvinnoforskning skall inte överdrivas. Stor empirisk bredd fanns, ett slags empirisk heterogenitet, som relativiserar bilden av nordisk kvinnoforskning som särdeles präglad av arbetslivs- och statsinriktad forskning. Bredd fanns men inkluderade inte teoretisk mångfald.

Det fanns ett slags "gräv-där-du-står"-mentalitet som utmärkte de första åren på 1980-talet. Fältet kvinnoforskning välkomnade i princip samtliga som ville forska om kvinnor, kvinnors villkor och erfarenheter med någon slags emancipatorisk ambition. De som samlades och därmed var med om att bygga upp det nya forskningsområdet bidrog, oavsett position och tyngd inom fältet, till att skapa detsamma. Några vetenskapliga gränsvakter, som bevakade fältets empiriska och teoretiska innehåll förefaller inte ha funnits. Även om det på ledarplats eller i introduktioner till antologier ofta deklarerades att kvinnoforskningen syftade till stora förändringar politiskt, välkomnades alla som ville vara med. Publikationen från det nordisk-nederländska mötet 1975 utgör ett gott exempel på detta. Där samlades vänsteraktivistiska feminister tillsammans med etablerade könsrollsforskare. Detsamma skedde i *Kvinnovetenskaplig tidskrifts* första årgångar, inte minst det allra första numret 1980. Detta ska bedömas gentemot de skarpa distinktioner som gjordes av fältets ledande aktörer mellan kvinnoforskning och jämställdhetsforskning. Kvinnoforskningen beskrevs som revolutionär, fokuserad på maktfrågor och en del av kvinnorörelsens socialistiska inriktning. Jämställdhetsforskningen sades motsvara "kvinnorörelsens borgerligt demokratiska inriktning", oftast kvantitativt inriktad, "dvs. eftersträvar i första hand lika antal män och kvinnor på varje nivå i den samhälleliga hierarkin". Kvinnoforskningen åter "utgör en *infallsvinkel* på varje forskningsområde. Objektet behöver då naturligtvis inte vara kvinnor".⁷³ Mycket riktigt kom snart teoretiska utvecklingar av könsbegreppet och hur kvinnors och mäns villkor kunde analyseras på ett mer sofistikerat sätt; genus som analytisk kategori var i antågande.

"Vi" kvinnor och genus

Även om den empiriska bredden var större än berättelser om den nordiska kvinnoforskningens karaktär gjort gällande, kvarstår frågan: hur öppet var det kvinnoforskningsrum som skapades under 1980-talet? Ytterligare två aspekter av rumskapandet skall diskuteras: den nordiska

förståelsen av genus samt frånvaron av lesbiska studier i den nordiska kvinnoforskningsmiljön. Detta skall behandlas helt kort i syfte att visa hur kategorin ”kvinnor” och forskningsrummet helt enkelt var snävare och mer exkluderande än som gjordes gällande.⁷⁴

Det var en önskan om att upphäva kvinnoförtrycket globalt och generellt sett, som var den feministiska grund som kvinnoforskningen vilade på. Man värnade om alla kvinnor och det fanns, precis som i den samtida kvinnorörelsen, få diskussioner om förtryckets varierande mekanismer. Klass och kön var de kategorier man i huvudsak laborerade med, om än på delvis skilda vis. Empiriska studier eller teoridiskussioner som rörde sexualiteten som social institution, heterosexualitetens obligatorium, rasifieringen av samhället, etnicitet, migrationserfarenheter i relation till konstruktionen av kvinnlighet eller kön, liksom konstruktionen av män och manlighet, möter sällan forskare som tar del av de första decenniernas källmaterial. Hur kom det sig att den tidiga nordiska kvinnoforskningen i sin strävan och djupt kända önskan att förbättra kvinnors villkor inte tog in något av de många utländska diskussioner om kön vis á vis andra sociala kategorier och maktordningar som exempelvis debatterna kring feministisk ståndpunktsteori genererade? Ibland ges intrycket att problematiseringar av feminismens etnocentrism, oreflekterade vithetsnormer, heterosexuella dominans och medelklassbas kommit först under sent 1990-tal, i och med intersektionalitetsdiskussionerna och det queerteoretiska genomslaget. En blick på internationella publikationer visar att så inte är fallet. Diskussionerna pågick redan, dock inte i Norden.

Antologin *All the women are white, all the blacks are men, but some of us are brave. Black women studies* publicerades exempelvis redan 1982, antologin *This bridge called my back. Writings by radical women of color* året därpå. Fler exempel är Adrienne Richs artikel i SIGNS (en av de tidiga kvinnovetenskapliga amerikanska tidskrifterna) ”Compulsory heterosexuality and lesbian existence” som gavs ut 1980. Internationellt fördes diskussioner om kolonialismens inflytande på kunskap, vetenskap och identitet. Gayatri Chakravorty Spivak publicerade tillsammans med många andra idag välbekanta postkoloniala teoretiker centrala texter som först långt senare började införlivas i kvinno- och genusvetenskapliga diskussioner i Norden. Spivaks ”Can the subaltern speak!” exempelvis, publicerades 1988 och genererade en uppsjö av diskussioner.⁷⁵ Det bör uppmärksammas att det framför allt har varit de forskare som varit kritiska mot den nordiska teoribildningens homogena karaktär som introducerat och diskuterat dessa tidiga men i Norden inte uppmärksammade röster. Kritiken rör den centrala frågan i både den tidiga kvinno- och i dagens genusforskning: förståelsen av kön och makt, av genus som analytisk kategori. Olika försök till teoretiserande har funnits, men under 1970- och 80-talet var uppenbarligen en klassfokuserad förståelse den dominerande om vi ser till fältet som helhet. Heterosexualitetens roll för konstruktionen

av kön är påtagligt frånvarande i de resonemang som ledande kvinnoforskare förde under 1980-talets mitt, när tänkandet kring genus introducerades i Norden. Detta är särskilt märkligt eftersom såväl Yvonne Hirdman som Joan W. Scott, de som framför allt kom att slå igenom, båda refererar till och vilar tungt på antropologen Gayle Rubins tänkande. Vad Rubin gjorde var att betona vikten av att se både till hur kön och sexualitet organiseras i samhällen och hur sexualiteten styrs i en heterosexuell riktning (det vill säga inom en heterosexuell samhällsorganisering).⁷⁶

Ser vi till fältets relation till forskning om lesbiskhet, samkönade relationer etcetera blir frånan av detta område slående. Mycket få studier gjordes under de första decennierna. Idag, när queerteoretiska studier är talrika, är situationen betydligt annorlunda. Konstruktionen av kön förstås vanligen som ihopkopplad med konstruktionen av sexualitet och analyseras mot en heterosexuell samhällsnorm.⁷⁷ Att så lite forskning bedrevs på fältet på 1980-talet är intressant eftersom många i den tidiga kvinnoforskningen levde som öppet homo- och/eller bisexuella.⁷⁸ När *KVT* gjorde ett temanummer om lesbiskhet 1985 sågs det som banbrytande och kontroversiellt, även om reaktioner på numret lät vänta på sig. Precis som uppmaningar att gå vidare i teoretiska utredningar om etnicitetens betydelse för kvinnoförtryck möttes av tystnad, blev detta vad som också mötte försök att föra upp heterosexualitetens betydelse för skillnader mellan kvinnor. I *KVT* talade man därtill öppet om att homofobi var något som existerade inom kvinnoforskningen, men inte heller det föranledde kommentarer eller reaktioner. Eva Borgström, som vid den tiden var tidskriftens redaktionssekreterare, beskriver detta som ett slags "oinformerat ointresse". Hon förklarar att man helt enkelt inte visste och heller inte ville sätta sig in i frågor rörande obligatorisk heterosexualitet, som Adrienne Rich kallar det.⁷⁹ Fem år senare togs temat återigen upp i *KVT*. Den finlandsvenska forskaren Marianne Liljeström, liksom den amerikanska forskaren Jaqueline Zita, behandlar båda frånan av problematisering av den institutionaliserade heterosexualiteten i tidens kvinnoforskning.⁸⁰ Även i detta nummer diskuterade redaktionen frånan av nordisk forskning på området. Man lyfte därtill fram den reflektion som Karin Widerberg gjort i ett tidigare nummer: att en överblick av nordisk kvinnoforskning gav intryck av att kvinnor enbart arbetat. Sexualitet ingick enligt henne inte i analyser av kvinnors villkor och förtryckande maktordningar. I intervjuer med kvinnoforskare aktiva på 1980-talet stärks bilden av att forskning om homosexualitet, liksom heterosexualitet som en normgivande samhällsinstitution i stort, inte rymdes inom fältet. Det uppfattades varken som intressanta eller angelägna områden att forska kring. Det var inte heller, menar Borgström, helt passande att forska om lesbiskhet. Det blev för personligt, det fanns en outtalad gräns om vilka delar av det personliga som kunde vara politiska.⁸¹ Förutom enstaka studier, som den danska etnologen Karin Lützens, hade såväl empiriska

studier som teoretiserande om sexualitet svårt att införlivas i diskussioner om och analyser av kvinnoförtryckets orsaker och upprätthållande.⁸² Nordiska konferenser eller gemensamma publikationer kring homo- eller bisexualitet anordnades först under 1990-talet, när queerteoretiskt tänkande började vinna terräng i regionen. Lesbiska studier var inte ett existerande delfält inom nordisk kvinnoforskning och även om försök att samla lesbiska kvinnoforskare förekom resulterade det inte i en uppblomstring av fältet.⁸³ Kort sagt, inom den nordiska kvinnoforskningen utvecklades inte det som i den angloamerikanska världen benämns som gay- and lesbian studies.

Vad hände?

Även om forskning om kvinno- och genusforskningens förändring ännu är i sin linda bör den brittiska forskaren Clare Hemmings påpekande hållas i minnet. Ofta presenteras utvecklingen linjärt. Beskrivningen tenderar att förenkla och homogenisera en etablering av fältet som inte ger rättvisa åt den brokighet som funnits. Ofta, menar Hemmings, berättas antingen historien om en utveckling från uppblomstring och kraft till gradvis förfall, eller snarare förflockning, i och med ett poststrukturalistiskt vetenskapande. Eller så berättas historien om en utveckling från en mer eller mindre rudimentär, förenklad patriarkatsteoretiskt baserad forskning till en mer sofistikerad och teoretiskt avancerad forskning som närmar sig pudelns kärna: mekanismerna i könspräglade maktordningar. Detsamma gäller den nordiska kvinno- och genusforskningen. Tendensen att antingen skissera den ena typen av utveckling eller den andra synes vila på historienarrativa grunder parat med det faktum att fältet allttjämt är lite utforskat.⁸⁴

Även min presentation kan uppfattas som linjär, inom ramen för berättelsen om en gradvis utveckling mot allt mer sofistikerade analyser. Syftet har emellertid varit att fokusera rummet, det vetenskapliga och ideologiska rum som kvinnoforskningen innebar och att problematisera det. Vilka rymdes och välkomnades där, vilka områden blomstrade i detta rum? Det andra jag hoppas ha åstadkommit är att visa den empiriska bredd som fanns i den tidiga kvinnoforskningen och som inte avsatte nämnvärda spår i feministisk teorikanon. Även den bredden har med rummet att göra. Många rymdes i rummet som en plats att verka på, samtidigt rymdes vissa typer av tänkande inte i rummet som handlingsutrymme betraktat. Kanske är detta det som utgjorde det nordiska och kanske är det även ett rörelsespecifikt fenomen, en brokig blandning av såväl öppenhet som slutenhet. Bredden i den tidiga nordiska kvinnoforskningen ska emellertid inte överdrivas, men den var betydligt större än vad som sögs upp i samnordisk statlig politik och som arrangerades i namn av nordiska möten, konferenser, publikationer etcetera.

Feministiska gränsvakter

Thomas Gieryn har fäst forskningens uppmärksamhet på vetenskapens gränsvakter, detta i arbeten som rör naturvetenskapens hantering av vad som uppfattas som vetenskapligt.⁸⁵ Har den nordiska kvinnoforskningen som rörelse betraktat haft gränsvakter? Egentligen är inte perspektivet särskilt lämpligt för den period som behandlas här. Det är först under 1990-talet som ämnet institutionaliserats till regelrätta akademiska inrättningar i större omfattning. Det är också under 1990-talet som universitetsämnet genusvetenskap börjat etableras. Men bildligt talat, i metaforiska termer: har kvinnoforskningen haft sina gränsvakter? Både ja och nej, är ett tentativt svar. Ja, vissa ansågs inte ha ett "kvinnoperspektiv", det vill säga en emancipatorisk, kritisk och feministisk bas i sin forskning. Dit hörde forskning som visserligen handlade om kvinnor (exempelvis gynekologi) men som inte kopplade forskningen till maktförhållanden mellan könen eller till konstruktionen av kön, som vi idag skulle formulera saken. En blick på "det oinformerade ointresset" (för att återigen tala med Eva Borgström) vad gäller kritiska perspektiv på sexualitetens organisering och betydelse för makt och kön, för samkönade relationer och påbud kring heterosexualitet, visar att dessa områden inte blomstrade som exempelvis forskning om kvinnor och den nordiska välfärdsstaten, kvinnorepresentation i politiken, arbetsdelning mm. Även kritiken från etnicitetsforskare, att fältet enbart bemötte deras kritik och uppmaningar till inomfeministisk diskussion med tystnad, pekar på detsamma: det fanns gränsvakter även om de snarare agerade utifrån en omedveten politisk, rörelsebaserad agenda i syfte att skapa en kollektiv identitet av "kvinnoforskare". Gränsvakterna utgjordes snarare av outtalade normer, gränser i kvinnoforskningsrummet, upprätthållna på ett kollektivt plan. De gränser som fanns bottnade därtill i den starka koppling som fanns till den socialistiska kvinnorörelse som kvinnoforskningen stammade ur, en koppling som den lesbiska feminismen förvisso också hade men som även där möttes av förbiseende.⁸⁶

Samtidigt fanns en bredd och en öppenhet på feministisk rörelsemässig botten. Trots den uttalade vänsterprägnen kamperade kvinnoforskare ihop med såväl jämställdhetsforskare som könsrollsforskare. Det var sannolikt ett samarbete som fungerade på grund av att alla var mobiliserade kring samma ingångskrav: att ge plats åt kvinnor samt utveckla och etablera ett nytt fält i akademien. Eftersom polemik och interna vetenskapliga och feministiska konfliktpunkter undveks kunde bredden behållas. Rummet var stort och många gavs utrymme att verka däri. Men bara så länge själva rummet inte ifrågasattes som ett gemensamt, välkomnande kvinno- rum öppet för alla intresserade. Precis som i alla sociala rörelser fanns en politisk agenda som inte var helt manifest, inte minst vetenskapligt, men som stundtals ifrågasattes. Den interna kritik eller snarare försök till in-

omfeministisk vetenskaplig debatt som gjordes medförde att en viktig och för många avgörande fråga ställdes på sin spets, nämligen den om villkoren för medverkan. Den frågan hörde samman med idéer och ideal om hur sociala rörelser kan arbeta samman. Chantal Mouffe menar att demokrati inte kan uppnås genom total konsensus utan måste inrymma vissa mått av konflikt. Annars blir demokratin oavvisligen förtryckande.⁸⁷ Detta var inte ett ideal som dominerade inom den tidiga nordiska kvinnoforskningen. I tider av mobilisering och motgångar var interna, känsliga diskussioner inte lämpliga att föra. Fokus låg på enighet, att mobilisera krafter och skapa en kollektiv identitet åt och legitimitet för en ny grupp: kvinnoforskare. Utifrån detta menar jag att en vetenskaplig kultur samfällt skapades inom det nordiska kvinnoforskningsrummet. Detta rum uppmuntrade inte till interna diskussioner. Strategin, medveten eller ej, förefaller i historiens ljus ha varit framgångsrik. Fältet är idag förhållandevis väletablerat (om än stundtals ifrågasatt), genusvetenskap är ett av många ämnen inom samhällsvetenskaplig/humanistisk fakultet, teorier och empiriska studier synes blomstra.

Den öppna famnen för alla och envar som skrev under på kraven att utveckla forskning om och för kvinnor samt att förbättra kvinnliga akademikers villkor, innebar att kvinnoforskningen inte bara utgjorde ett utrymme att verka i. Det blev en plats att finna sig till rätta på, en oas som Beatric Halsaa kallade det. På så sätt kunde kvinnoforskningen av personer som inte egentligen forskade med kvinnoperspektiv betraktas som en social plats. Där kunde man vila, hämta kraft från likasinnade och skapa sociala nätverk. Samtidigt uppfattades kvinnoforskningen av dem som försökte verka inom rummet, men utifrån tankar som inte alltid gick helt i linje med den kollektiva kvinnoemancipatoriska strävan, som ett vetenskapligt och politiskt rum med outtalade normer, blinda fläckar och ibland även uttalad ovilja att problematisera egna utgångspunkter. Detta uppfattades som en likhet med den ”male-biased”, det vill säga manligt snedvridna, vetenskap man stängades mot.⁸⁸

En ros är en ros

Det nordiska i nordisk kvinnoforskning under åren 1975–1990: vad kan man säga om det? Det framstår både som något oreflekterat till sitt innehåll och som en upparbetad tradition och erfarenhet av politiskt och feministiskt samarbete. En forskningsmiljö skapades som inte riktigt gav lika stor jordmån åt samtliga områden inom fältet, detta trots önskemål och olika gruppers intressen. Normer och meningar om feministisk enighet gjorde att mångfalden av teoretiska eller empiriska ingångar inte utvecklades. Snarare verkar brokigheten ha minskat med åren. Vi vet att de olika nordiska ländernas förhållande till den så kallade statsfeminismen varit olika och därmed skapat olika starka band till statlig politik, vilket

styrkt forskningen inte minst genom finansiering. Norge och Sverige sägs vara de nordiska kvinnoforskningsmiljöer med starkast band till statsfeminismen, medan Danmarks kvinnoforskning beskrivs som starkare knuten till den feministiskt mer radikala kvinnorörelsen under 1970-talet. Norsk och svensk samhällsvetenskaplig kvinnoforskning intog en prominent plats på fältet. Anita Göransson menar att den svenska kvinnoforskningens organisering underifrån är speciell i förhållande till övriga nordiska länder.⁸⁹

Så vad har då det nordiska varit i nordisk kvinnoforskning? En föreställd gemenskap, en självklarhet så självklar att den inte ens kunde diskuteras, en black om foten som hindrat kreativt feministiskt tänkande? Svaren är givetvis många beroende på hur generaliserande man vill vara i svaret. Mitt svar här är att den tradition av feministiskt rörelsebaserat samarbete som länge präglat Norden satte kraftiga spår i den tidiga kvinnoforskningen. Nordiskt samarbete tedde sig självklart. Därtill förhöll sig många relativt okritiska till de nordiska jämställdhetsåtgångarna som, trots sin reformistiska karaktär, gynnade emancipationsprojektet. Detta är tydligt jämfört med dagens betydligt mer omilda diskussioner om jämställdhet, välfärdsstaten och dess rasifierade och heterosexualiserande normer. Omedvetet synes ett nordiskt kvinnoforskningsrum ha funnits som inte riktigt diskuterats förrän på senare år när röster inifrån dels pekar på dolda normer och förväntningar, dels inte känner sig lika bekväma med de nordiska sammanhangen. Det är inte längre (om det ens någonsin varit så) uteslutande finländare och islänningar som klagar över den imaginära och språkliga nordiska gemenskapen. Nu höjs fler röster, inom och mellan länderna. Vi förstår inte vad ni säger! Förstår ni vad vi säger?

Summary

A rose is a rose is a rose. The social construction of Nordic Women's and Gender Studies, 1975–1990. By Ulla Manns. Gertrud Stein's witty expression "A rose is a rose is a rose" suits well to cast a light on how images of the Nordic area was created and functioned in Women's and Gender Studies in the Nordic countries (Denmark, Norway, Sweden, Finland, Iceland and the Faroe Islands) during the first dynamic years, from the late 1970s until 1990. The Nordic area was to a large extent regarded as a suitable framework to work within, largely for historical and feminist reasons. Besides its strategical advantages, the meaning of "the Nordic area" was by and large unproblematized in terms of its cognitive and political content. The article focuses on the feminist and scholarly space which Women's Studies carved out in Academia, mobilizing hundreds of scholars, students and others into supporting its aims: to develop and establish a new critical field of research in order to improve women's conditions and put an end to women's oppression.

The article makes a tentative analysis of the space which Women's Studies constituted, focusing on explicit discussions of "the Nordic area" and actions taking place under its label, as well as the notable lack of problematization of the very meaning of this area as a shared cultural and historical community. Particular attention is paid to what happened when gender as a category for analysis was introduced in the 1980s and the implications of the absence of lesbian studies. Attention is also paid to efforts made to raise internal discussions regarding theoretical canonization, as well as the lack of studies of same-sex relations, heterosexuality as a social norm, and ethnicity. Today, debates about such issues are more common and also heated, often within debates about the usefulness of perspectives from intersectional points of view, queer theory and post-colonial studies. Present debates show that the field has undergone large changes and become diversified, both regarding theory and whose voices are to be heard within feminist spaces.

Noter

1. Gertrud Steins formulering var från början lite annorlunda: Rose is a rose is a rose, i poemet "Sacret Emilie" från 1913 (i samlingen *Geography and place* från 1922). Rose refererade till en kvinna. Först senare använde Stein den andra formuleringen på det sätt som avses i denna artikel, nämligen som något självrefererande.

2. Artikeln utgör en fristående del i forskningsprojektet "Translating and Constructing Gender Studies in the Nordic Region 1975–2005" där även Ulrika Dahl, Södertörns högskola och Marianne Liljeström, Åbo universitet ingår.

3. Nordiska Ministerrådet startades 1971 inom Nordiska rådet.

4. Här görs en distinktion mellan plats, i bemärkelse det sociala rummet, och rum, det kunskapande, politiska och intellektuella utrymmet/handlingsutrymmet. Se Ulla Manns: "Rörelsens rum. Det lesbiska i nordisk kvinnoforskning" i Maria Sjöberg & Yvonne Svanström (red.): *Att göra historia. Vänbok till Christina Florin* (Stockholm, 2008). Liknande distinktion gör även i Doreen Massey: *Space, place, and gender* (Oxford, 1994) samt Berit Larsson: *Agonistisk feminism och folklig mobilisering* (Göteborg, 2009), 144 samt 72ff. Talet om en eventuell skandinavisk gemenskap lyser med sin frånvaro i källmaterialet trots att det mestadels är de tre skandinaviska länderna Danmark, Norge och Sve-

rige som dominerar kvinnoforskningsscenen under perioden.

5. *Nationalencyklopedin* (NE), uppslagsord "Norden". I vissa beskrivningar nämns även de så kallade autonoma områdena. Då inkluderas vid sidan av Färöarna även Grönland och Åland. Se Solveig Bergman: "Solveig's corner" i *NORA: Nordic journal of women's studies* 1 (1993), 65. I likhet med NE trycker Bergman på historiska, språkliga och kulturella likheter mellan länderna samt den långa traditionen av nordiskt samarbete inom såväl kvinno- och genusforskningen som kvinnorörelsen.

6. Syftet med Schengenavtalet, vars bestämmelser började tillämpas 1995, är att underlätta för människor att röra sig inom området som omfattades av avtalet. Island och Norge är inte medlemmar i EU men har undertecknat ett samarbetsavtal. www.migrationsverket.se/infomaterial/om_eu/schengen. De autonoma territorierna nämns dock på Nordiska rådets hemsida, av NIKK och andra nordiska organ. Sápmi förekommer däremot inte i de korta beskrivningarna av Norden. Om Sápmi se sametingets webbsida www.samer.se samt länstyrelsen i Norrbotten: www.fjallen.nu.

7. Bo Stråth & Øystein Sørensen: "Introduction. The cultural construction of Norden" i Stråth & Sørensen (eds.): *The cultural construction of Norden* (Oslo, 1997). Pau-

lina de los Reyes har visat hur perioden efter 1989 präglas av en hårdare ekonomisk politik som missgynnat invandrad arbetskraft i Norden, inte minst i Sverige, "Folkhemmets paradoxer: Genus och etnicitet i den svenska modellen" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift (KVT)* 2 (2000). Perioden 1973–1989 präglades, skriver hon, av jämställdhetsivrande och internationell solidaritet. Stora grupper av politiska flyktingar från såväl Latinamerika, som Mellanöstern och Afrika kom till Sverige och flera av de nordiska länderna. De erfor ett annat politiskt och ekonomiskt klimat än de som kom till Norden efter 1989 då en ny flyktingpolitik sjösattes genom det så kallade Luciabeslutet. Det innebar att enbart konventionsflyktingar (som hamnade under FN-konventionens definition av politiskt flyktingskap) skulle beviljas arbets- och uppehållstillstånd. Beslutet upphörde 1993 men markerar, enligt de los Reyes, "slutet för solidaritetens tidevarv i Sverige", 40.

8. Solveig Bergman: "Organisering av kvinno- och könsforskning i Norden" i Solveig Bergman (red.): *Satsningar och samarbete. Nordisk kvinno- och könsforskning under 20 år* (Oslo, 2000), 32ff, se även Liisa Husu: "Om kvinnoforskningens situation i Finland" samt Nina Nordgren: "Organisationer för kvinnliga forskare i Finland" båda i *Organisering av jämställdhets/kvinnoforskning i Norden. Rapport från Nordiska Ministerrådets konferens den 8–10 november 1983 på Lejonaldals slott i Bro, Sverige* (Köpenhamn, 1984).

9. *Forskning om jämställdhet* (Stockholm, 1978), UHÅ-rapport 22. Se även Karin Widerberg: "Har kvinnoforskning med jämställdhetspolitik att göra?" i *KVT* 3 (1986). Där skriver hon: "...för oss kvinnoforskare spelade det [rätten att själv välja beteckning] en stor roll. Kvinnoforskningen var vår, den handlade om oss som kvinnor, vi stod i centrum. Och nu upplevde vi att man försökte ta den ifrån oss och göra den till något annat som de skulle få inflytande och kontroll över (allt är inte jämställdhetsforskning...)", 36 samt Kerstin Alnebratt: *Meningen med genusvetenskap: Så som den framträder i forskningspolitiska texter 1970–2000* (Göteborg, 2009).

10. Om benämningen se Beatrice Halsaa: "Norsk kvinne- og kjønnsforskning – med tidsskriftet som prisme" i *Tidsskrift for samfunnsforskning* 47:2 (2006); Bente Rosen-

beck: "En lang tradition for samarbejde. Nordisk kvinde- og kønsforskning i et historisk og aktuelt perspektiv" i *Satsningar och samarbete...*; Ulla Manns: "På två ben i akademien. Om den tidiga kvinnoforskningens projekt" i Monica Einarsson m fl. (red.): *Blad till Bladh. Vänbok till Christine* (Stockholm, 2006). Om kopplingen till kvinnorörelsen se Drude Dahlerup: *Rødstrømperne. Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970–1985*, 2 vol. (Köpenhamn, 1998); Emma Isaksson: *Kvinnokamp. Synen på underordning och motstånd i den nya kvinnorörelsen* (Stockholm, 2007); Anna Nordenstam: "Ett barfotauiversitet – Karin Westman Bergs könsrollsseminarium pionjäråret 1967–68" i *KVT* 4 (2005).

11. *Utvärdering av ämnet genusvetenskap vid svenska universitet och högskolor*, HSV Rapportserie 2007:17 R. I Sverige är beteckningen genusforskning mer eller mindre enhetlig, i Norge och Danmark talar man om könsforskning. I Finland används alltså beteckningen kvinnoforskning, vid sidan av den ibland förekommande beteckningen genusforskning. Källa: www.nikk.uio.no/oversikter/norden. Se även Karen Sjøstrup: "Könsforskningens historie i Norge og Danmark set fra et dansk perspektiv" i *Tidsskrift for kjønnsforskning* 1 (2008), 81 om svenskans "genus".

12. Utvecklingen och situationen vad gäller utbildning i genusvetenskap skiljer sig något åt inom de nordiska länderna, inte minst efter den period som undersöks här. Se Sjøstrup: "Könsforskningens historie", 77f; Solveig Bergman: "A bird's eye on women's studies in the Nordic Countries – Summary in English" i *Satsningar och samarbete...* Genusforskningens genomslag och betydelse i andra vetenskapliga discipliner än genusvetenskap är svårt att få kunskap om, se bland annat kommentar i HSVs slutrapport: *Utvärdering av ämnet genusvetenskap...*

13. Epistemologiska och vetenskapsteoretiska förändringar samt kvinnoforskningens relation till samtida forskningspolitik undersöks av Mia Liinason samt Kerstin Alnebratt, doktorander i genusvetenskap i Lund respektive Göteborg. Det stora projektet med en nordisk kvinnolitteraturhistoria skriver doktoranden Maria M. Berglund, litteraturvetenskap i Karlstad, om.

14. Anita Göransson, Anna Lena Lindberg & Karen Davis: "Från redaktionen" i

KVT 1 (1980); Anne-Birte Ravn m.fl.: *Kvindeforskning i Danmark* (Aalborg, 1978); Tordis Støren & Tone Schou Wetlesen: *Kvinnekonnskap. En artikkelsamling om kvinners situasjon i mannssamfunnet* (Oslo, 1976); Intervjuer med Drude Dahlerup, februari 2009, Kari Melby, 18 augusti 2008, Eva Borgström, 23 november 2007, Birgitte Posing, 19 augusti 2008.

15. Se den nordiska kvinnoforskningens olika tidskrifter, där såväl bilder som dikter var vanliga: *Forum for Kvindeforskning*, *Nytt om kvindeforskning* samt KVT. Den finska tidskriften *Naistentutkimus* startar först 1988. 1981, dvs. ett år efter starten, deklarerade KVTs redaktion att de introducerade en ny och tuffare vinjett för krönikedelen som tydligt anslog det revolutionära draget i kvinnoforskningen: Nosen, en busig och glad figur med lång spetsig nos, designad av konstnären Ewy Palm. Nosen var, som man skrev, ”fast besluten att sticka näsan i ALLT” i KVT 2 (1981), 88. Vid ett danskt kvinnoforskningsseminarium 1978 var de kvinnokulturella inslagen flera. Där dansade man, spelade upp sketcher och sjöng kvinnokampssånger. Se Drude Dahlerup: ”Danskt kvindeforskningsseminari 24–27. april 1978” i *Nytt om kvindeforskning* 4 (1978), 18f. Även vid Kvinnouniversitetet 1982 i Umeå hade det kvinnokulturella inslaget en framträdande plats. Bland annat sjöngs sången ”Gråt inte! – forska”. Texten, författad av Elina Juusola-Halonen, finns publicerad i boken Evan Anianson m fl. (red.): *Rapport från Kvinnouniversitetet. Vetenskap, patriarkat och makt* (1983).

16. Se vidare Manns: ”Rörelsens rum”.

17. Ron Eyerman & Andrew Jamison: *Sociala rörelser i en ny tid* (Lund, 1991/2005); Isaksson: *Kvinnokamp*; Hanna Hallgren: *När lesbiska blev kvinnor. Lesbiskfeministiska kvinnors diskursproduktion rörande kön, sexualitet, kropp och identitet under 1970- och 1980-talen i Sverige* (Göteborg, 2008); Margareta Lindholm & Arne Nilsson: *En annan stad. Kvinnligt och manligt homoliv 1950–1980* (Göteborg, 2002); Anne Enke: *Finding the movement. Sexuality, contested space, and feminist activism* (Durham, 2007). I den svenska översättningen av Eyerman och Jamisons studie har ett kapitel lagts till, i vilket författarna påpekar att just kvinno- och genusforskningen torde vara ett lämpligt empiriskt studieobjekt utifrån deras perspektiv.

18. I ett nordiskt sammanhang har Diana Mulinari, Irene Molina och Paulina de los Reyes varit viktiga, dels var för sig, dels tillsammans. De introducerade tidigt postkoloniala teoretiker och relaterade dem till en mer inomnordisk marxistiskt grundad syn på strukturer, makt och sociala villkor. Se publikationer som *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige. En festskrift till Wukko Knocke* (Stockholm, 2002), som alla tre var redaktörer för. De los Reyes och Mulinari har också publicerat *Intersektionalitet. Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap* (Lund, 2005).

19. Lena Gemzöe, idag disputerad antropolog, har bland annat skrivit boken *Feminism* (Stockholm, 2002), som används flitigt i grundutbildningen på många genusvetenskapliga kurs.

20. Jfr hågkomster av Yvonne Hirdman: ”Straight? – tankar i tre akter” i hennes *Gösta och genusordningen* (Stockholm, 2007) och hennes: ”Han och hon och dom – frågor i tidens töcken” i *Att göra historia* (Stockholm, 2008) samt temanumret ”Min vei til kvindeforskning” i *Kvindeforskning* 1 (1999) där en rad norska forskare berättar: Beatrice Halsaa, Jorun Solheim, Kjell R. Soleim, Merete Lie & Harriet Bjerrum Nielsen. Under publikation är en svensk antologi där tidiga kvinnoforskare berättar sin egen forskningshistoria, Christina Florin, Kirsti Niskanen & Yvonne Svanström (red.).

21. Diana Mulinari: ”Race/ethnicity in a ”Nordic” context: a reflexion from the Swedish borderlands” i *Svensk genusforskning i världen: globala perspektiv i svensk genusforskning och svensk genusforskning i ett globalt perspektiv* (Göteborg, 2001), 14.

22. Kommentaren kan tyckas överflödig, men faktum är att jag flera gånger själv erfårit och blivit åskådare till hur forskare som diskuterar oviljan att ta upp inomfeministiska frågor utifrån vissa (läs queerteoretiska och intersektionella) ansatser mött förvånansvärt hårt och stundtals mycket känslomässigt motstånd.

23. Intervju, Paulina de los Reyes 19 mars 2009. Se hennes artikel ”Det problematiska systemskapet. Om ’svenskhet’ och ’invandrarskap’ inom svensk genushistorisk forskning” i *Historisk tidskrift* 118 (1998).

24. Intervju, Diana Mulinari, 16 april 2009.

25. Detta kan exempelvis jämföras med att liknande frågor inte ställts mig när jag skrivit om idéhistoria, trots att jag både har doktorsgrad och docentur i ämnet. I avslaget från Vetenskapsrådet på en ansökan om en universitetshistorisk studie av den svenska genusforskningen sades ett av skälen till avslaget vara att jag inte diskuterat hur jag vetenskapligt skulle hantera min egen roll till forskningsobjektet. Sällan ses liknande diskussioner i andra vetenskaps- eller universitetshistoriska studier, dvs. hur vi ämnar hantera det faktum att vi skriver om akademien och forskningen, något vi alla är en del av.

26. Michel-Rolph Trouillot: *Silencing the past. Power and the production of history* (Boston, 1995); Homi K. Bhabha: *The location of culture* (London, 1994).

27. Gro Hagemann: *Feminisme og historieskrivning. Inntrykk fra en reise* (Oslo, 2003), 11.

28. *Ibid.*, 12.

29. Frida Eeg-Henriksen: "Hva er NIKK? Bakgrunn og utfordringer ved begynnelsen av år 2000" i *Satsninger och samarbete...*, 41. Se liknande presentationer från Nordisk Forum, Solveig Bergman (red.): *Women's studies and research on women in the Nordic countries* (Åbo, 1991) samt *Kvinneforskning i Norden 1988* (Oslo, 1988).

30. Danska statsvetaren Drude Dahlerup, idag professor i statsvetenskap vid Stockholms universitet, säger exempelvis: "Jeg kunne icke have overlevet på statskundskab uden det nordiske netværk!", intervju februari 2009.

31. Rosenbeck, "En lang tradition..." i *Satsninger och samarbete...* (2000). Se även Beatrice Halsaa: "Finns det en nordisk feminism och en nordisk kvinno/genusforskning? Det norska svaret" i Renée Frangeur (red.): *Gråt gärna – men forska. Rapport från konferensen 6–7 mars 2001 om kvinnorörelse och kvinno/genusforskning* (Linköping, 2001).

32. Se vidare Manns: "På två ben i akademien". Centrala källtexter som dels klargör det ideologiska anslaget, dels betydelsen av strategiska vinster med ett nordiskt samarbete är *Kvinnorna är hälften. Om kvinnoforskningen och de kvinnliga forskarna vid universiteten* (Stockholm, 1984) samt *Organisering av ...* som är en rapport från Nordiska ministerrådets konferens i Bro, Sverige, 8–10 november 1983. I KVT 1984 finns två

längre kommentarer till konferensen, se nr 1, 66 och nr 4, 59f. "Harde" (dvs finansiellt) respektive "blöte" och "integrert støtter" var en distinktion som myntades av den norska litteraturvetaren Åse Hjort Lervik: "Offentlig støtte til kvinneforskning i Norge, Sverige og Danmark" i *Organisering av ...* Integrerat stöd beskrivs som stöd utan direktiv om specifikt innehåll och uppfattades således inte som styrt eller villkorat. Det är de två förra begreppen som kom att florerat i den samtida kvinno/genusforskningspolitiska diskussionen. Se Alnebratt: *Meningen med genusvetenskap*.

33. Nina Lykke: "Finns det en nordisk feminism och en nordisk kvinno/genusforskning? Det danska svaret" i *Gråt gärna – men forska*, 79.

34. Det europeiska samarbetet har ökat sedan mitten av 1990-talet, se vidare Ulrika Dahl, kommande arbete.

35. Rosenbeck: "En lang tradition..." i *Satsninger och samarbete...*, 8f., Solveig Bergman: "Finns det en nordisk feminism och en nordisk kvinno/genusforskning?" i *Gråt gärna – men forska*, 67, Halsaa: "Finns det en nordisk..." i *Gråt gärna – men forska*, 71. Underrubriken på NIKK har också ändrats, sedan 2008 är den: Nordisk institutt for kunnskap om kjønn.

36. Se särskilt de första årgångarna av såväl norska *Nytt om kvinneforskning* (start 1977), danska *Forum for kvindeforskning* (start 1981) som svenska *KVT* (start 1980). Även de svenska Forumföreningarna hade medlemsblad som ger samma intryck.

37. Se kommande avhandling av Maria M. Berglund, litteraturvetenskap, Karlstad universitet, om litteraturhistorien. Övriga uppgifter hämtade från Rosenbeck: "En lang tradition...", 9f. samt not 50–56, 17f.

38. Halsaa: "Finns det en nordisk..." i *Gråt gärna – men forska*, 73, Rosenbeck (2000), not 56, 18.

39. Nordenstam: "Ett barfotauniversitet".

40. Signe Arnfred & Karen Syberg: *Kvindedituation og kvindebevægelse under kapitalismen* (Köpenhamn, 1974), 8. 1979 startade ytterligare en relevant krets: Kvinnorörelse och kvinno/genusforskning", uppgift hämtad från Rosenbeck: "En lang tradition..." i *Satsninger och samarbete...*, not 33, 15.

41. "Skrivelse från Nordiskt Forum för kvinno/genusforskning", bil. 5 (1984) i *Organisering av...* Gruppen bestod av Anita Dahlberg

(Sverige), Nina Nordgren (Finland), Åse Hiort Lervik (Norge) och Aina Schiøtz (Danmark). Se även *Kvinnoforskning i Norden*, utg. av Nordisk Forum (broschyr, 1988) samt *Women's studies and research on women in the Nordic countries*. Ytterligare ett Nordiskt Forum hölls i Åbo 1994.

42. Rosenbeck: "En lang tradition..." i *Satsningar och samarbete...*, 8.

43. Antologin redigerades av ledande kvinnoforskare inom statsvetenskap vid denna tid: Elina Haavio Mannila, Drude Dahlerup, Maud Eduards. Se Halsaa: "Finns det en nordisk...", 71, samt Christina Bergqvist: "Finns det en nordisk feminism och en nordisk kvinno/genusforskning? Det svenska svaret" i *Gråt gärna – men forska*, 69.

44. Se vidare Halsaa: "Finns det en nordisk..." i *Satsningar och samarbete...* för en fullständig presentation av dessa och andra projekt som NM stödde, 73, not 6, 75.

45. Rosenbeck: "En lang tradition..." i *Satsningar och samarbete...*, 9.

46. Hirdman: "Han och hon och dom" i *Att göra historia*, 39.

47. Hirdman pekar på några av de ideologiska och teoretiska farorna med fokus på det gemensamma för alla kvinnor, nämligen det hon kallar särartens fälla, *ibid.* 40. I många tidiga presentationer av kvinnoforskningens mål förklaras det övergripande målet: att upphäva kvinnoförtrycket för alla kvinnor. Detta innebar att man oavsett avsikt tonade ned skillnader mellan kvinnor. Se tidiga publikationer där det nordiska kvinnodemokratiske samarbetet på (socialistisk) kvinnorörelsegrund är påtagligt, exempelvis *Kvindedesituation og kvindebevægelse under kapitalismen* (1974); Ragnhild Silfwerbrandten Cate, Tine Govaart Halkes & Madelon de Swart (red.): *Feminology. Proceedings of the Dutch-Scandinavian symposium on the development and the significance of interdisciplinary research into woman's position in society in the past and at present*, (Nijmegen, 1975); *Kvinneskunnskap* (1976); *Kvinnoforskning i Danmark* (1978); Karin Westman Berg (red.): *Gråt inte – forska! Kvinnovetenskapliga studier* (Stockholm, 1979); *Kvinnoforskning i de humanistiske fag: konference rapport. Nordisk konference avholdt på Hurdalsjøen hotell, Norge, 7. – 10 mai 1979*, (Oslo, 1979); Anita Göransson, Anna Lena Lindberg & Karen Davis: "Från redaktionen" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1 (1980);

Else Larsen: "Om förhållandet mellan kvinnorörelsen och kvinnoforskningen" i KVT 4 (1981); Ulla Broman (idag Holm) (red.): *Metoder och problem i kvinnoforskningen. Rapport från seminarium i Göteborg 14–15/3 1981*, arrangerat av Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Göteborg i samarbete med Göteborgs folkhögskola (Göteborg, 1982) samt *Rapport från kvinnouniversitetet* (1983).

48. Rosenbeck: "En lang tradition..." i *Satsningar och samarbete...*, Nina Lykke: *Kønnsforskning – en guide till feministisk teori, metodologi og skrift* (Köpenhamn, 2008).

49. Hirdman: "Straight? – tankar i tre akter", 160.

50. I polemik mot dagens läge skriver Witt-Brattström: "Framtidens kvinna ska skapas utan kunskap om gårdagens. Dagens genusdiskussion behärskas av en teoribildning som strider mot både alldaglig och historisk erfarenhet: extremkonstruktivismen. Som värst fungerar den som Stalins ideolog Lysenkos teorier: påbjuder en osann verklighetsuppfattning, nödvändig för att visionen om den förestående förvandlingen av människan ska bli trovärdig. Om genusvetenskapen vill ha en framtid måste den gå i närkamp med sin lysenkoism. Jag tror inte på den könlösa människan, och det gjorde inte mormor heller". Ebba Witt-Brattström: "Nej tack till feministiskt kvinnohat" i *Bang* 1 (2006), 75. Liknande uttalanden finns i dennes: "Lessing svär i feministkyrkan", *Dagens nyheter* 8 december (2007), kulturdelen.

51. Sandra Harding: *The science question in feminism* (Ithaca, 1986); Gayatri Chakravorty Spivak, intervju i Catharina Eriksson, Maria Eriksson Baaz & Håkan Thörn (red.): *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella sambället* (Nora, 1999); Kimberlé Crenshaw: "Mapping the margins. Intersectionality, identity politics, and violence against women of color" i Linda Martín Alcoff & Eduardo Mendieta (red.): *Identities. Race, class, gender, and nationality* (Malden, 2003).

52. Ordet grundläggande sätts avsiktligt inom citationstecken eftersom det näst intill aldrig klargörs vad grundläggande betyder i resonemang om kön och makt.

53. Hirdman: "Han och hon och dom" i *Att göra historia*, 39. Debatten kring inter-

sektionalitet: Nina Lykke: "Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen" i *KVT* 1 (2003); Nina Lykke: "Mångfaldsfeminism inte detsamma som trendig politik" i *KVT* 3–4 (2003); Nina Lykke: "Nya perspektiv på intersektionalitet: problem och möjligheter" i idem 2/3 2005; Paulina de los Reyes, Irene Molina & Diana Mulinari: "Intersektionalitet som teoretisk ram vs. mångfaldsperspektivets tomma retorik" i *KVT* 3–4 (2000) samt Camilla Carbin och Sofie Tornhill: "Intersektionalitet – ett oanvändbart begrepp?" i *KVT* 3 (2004). Samma fråga aktualiseras i Hirdman: "Han och hon och dom" i *Att göra historia*, se särskilt 156ff, 171. Hon menar att kategorin kvinnor och kategorin homosexuella inte befinner sig på samma "nivå". Med det avses samma nivå av ofrånkomlighet eftersom "[u]nderordningens källor är olika, 159. Kvinnoförtrycket som "det mest grundläggande" återkommer i många resonemang och presentationer under den undersökta perioden. Se exempelvis Maud Eduards i *Forskning om jämställdhet* (1978), 17.

54. Crenshaw: "Mapping the margins"; Sara Ahmed: "A phenomenology of whiteness" i *Feminist Theory* 8:2 (2007).

55. Harriet Bjerrum Nielsen & Torill Steinfeld: "Editorial" i *NORA: Nordic Journal of Women's Studies* 1 (1993).

56. Bergman: "Finns det en nordisk ..." i *Gråt gärna – men forska*, 67.

57. Ibid.

58. En av de få interna debatterna rörde maktperspektivet och dess konsekvenser för strävan att lyfta fram kvinnors liv och erfarenheter. Polerna i diskussionerna rörde sig mellan så kallad värdighetsforskning och eländesforskning. Medan den första anklagades för att inte i tillräcklig grad beakta strukturellt förtryck och ojämlikhet i analyserna, kritiserades den senare för att inte lyfta fram enskilda aktörers handlingsutrymmen. Ett annat exempel från senare delen av 1980-talet är när Harriet Bjerrum Nielsen menar att kvinnoforskningen ägnat för stort intresse åt förtryckets strukturella orsaker och förbisett ojämlikhetens reproduktion på en psykologisk nivå, Halsaa: "Norsk kvinne- og kjønnsforskning ...", 251ff. Ytterligare ett exempel är diskussionen mellan historikerna Maria Sjöberg och Gudrun Andersson i *Historisk tidskrift* 3 (1993), samt 3 (1997) rörande genussystemets användbarhet för ana-

lyser av kvinnors villkor och makt under tidigmodern tid.

59. Harding: *The science question in feminism*. Se särskilt första kapitlet "From the woman question in science to the science question in feminism". Nordiska exempel på de många tidiga presentationerna av kvinnoforskningens inriktning som belyser ovanstående är: *Kvinnekunskap* (1976); *Kvindeforskning i Danmark* (1978); *Kvindeforskning i de humanistiske fag* (1979); Karin Westman Berg: "Kvinnoforskningsteori" i Karin Westman Berg (red.): *Gråt inte – forska!*; ledare i *KVT* 1 (1980); *Metoder och problem i kvinnoforskningen* (1982); *Rapport från kvinnouniversitetet* (1983).

60. Se Claudia Lindén: "Feministisk teori-reception inom litteraturvetenskapen" samt Roddy Nilsson: "Foucault, historien och historikern" båda i *Lychnos: Årsbok för idé- och lärdoms historia* 2008.

61. *KVT* 2–3 (1997), temanumret var Feministisk kunskapsteori. Se exempelvis diskussionerna inom nordisk kvinnohistoria. De flesta publicerades i *KVT*. De nordiska kvinnohistoriska diskussionerna kring genus-systemet finns samlade i Christina Ericsson (red.): *Genus i historisk forskning* (Lund, 1993). Se även temanumret i tidskriften *Häftan för kritiska studier* 2 (2000), där den norska historikern Gro Hagemann tillsammans med den svenske historikern Klas Åmark bidrar med ett långt inlägg om genus-systemet utifrån Hirdman och dess möjligheter att fånga in historiska aktörer. Se Lindén om debatterna inom litteraturvetenskap som i högre grad rörde frågan essentialism-konstruktivism.

62. Manns: "På två ben i akademien".

63. Halsaa: Norsk kvinne- og kjønnsforskning...", 251. *Nytt om kvindeforskning* gav därtill redan 1988 ut ett temanummer på temat konflikter. Konflikter inom kvinnoforskningen behandlades betydligt mindre i Sverige och inte i centrala kvinnoforsknings- eller genusvetenskapliga tidskrifter. Istället tas temat upp i *Häftan för kritiska studier* 2 (2000), och i tidskriften *Bang* 1 (2006). Konflikten inom norsk kvinnohistoria tas kort upp av Halsaa, 250f.

64. Manns: "På två ben i akademien".

65. Otaliga antologier publicerades såväl nordiskt som internationellt i vilka olika teorier kritiskt granskades ur feministisk synvinkel. Se exempelvis Lydia Sargent (red.):

Women and revolution. A discussion of the unhappy marriage of Marxism and feminism (Boston, 1981); Hillevi Ganetz, Evy Gunnarsson & Anita Göransson (red.): *Feminism och marxism. En förälskelse med förbinder* (Stockholm, 1986); Mary Lyndon Shanley & Carole Pateman (eds.): *Feminist interpretations and political theory* (Cambridge, 1991); Ellen Kennedy & Susan Mendus (red.): *Women in Western political philosophy. Kant to Nietzsche* (New York, 1987).

66. *Kvinnekunskap* (1976), 12f.

67. Se den breda samling av kvinnoforskare, könsrollsforskare och jämställdhetsforskare i publikationer som *Feminology* (1975); *Gråt inte! Forska* (1979) där man ömsom talar i termer av könsrollsforskning, ömsom i termer av kvinnoforskning och kvinnoperspektiv. De första numren av KVT, *Forum for kvindeforskning* och *Nytt om kvinneforskning* är på samma sätt breda rent kvinnopolitiskt/feministiskt sett.

68. Påfallande sällan utvecklas resonemang om vad detta så kallade kvinnoperspektiv rent vetenskapligt var.

69. Ann-Catrin Östman & Solve Songer: "The agrarian past and the writing of Nordic women's history in the 1980's", under publ. i *Women's history review*; Marianne Liljeström: "Kvinnohistorisk forskning i Norden. Om historiografi och problemorientering" i *Fra kvinnehistorie til kjønns historie?*, Rapport III, rapport från Det 22. nordiske historikermøte (Oslo, 1994) samt Kari Melbys förord i samma rapport. Se även konferensrapporterna från de tre första nordiska kvinnohistorikermötena 1983, 1986 och 1989.

70. NIKK-skriften *Satsningar och samarbete...* (2000) där Rosenbecks artikel ingår.

71. Ett undantag på svensk mark var pedagogen Lars Jalmert, som både sedan start var medlem i Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Stockholm och tidigt orienterade forskningen mot maskulinitet, manlighet och faderskap.

72. Citat: *Nytt om kvinneforskning* 5 (1978), 21.

73. Ledaren i KVT 1 (1980), 5; *Feminology, Forskning om jämställdhet*. Se även *Kvinneforskning i de humanistiske fag*, där man överbryggar skillnaderna genom att helt enkelt definiera kvinnoforskning som ett samlingsbegrepp för "all forskning som tar opp problemer med særlig betydning for kvin-

ner...", 12. Detta kan jämföras med rapporten *Kvinnoforskning i Danmark* som väljer kvinnokampsmärket i rött på omslaget, dvs. kvinnomärket med en knuten revolutionär hand. Att all könsrollsforskning i Norden inte var sådan bekräftas av Jenny Leontine Olssons kommande avhandling, idéhistoria, Stockholms universitet. Se även Anita Göransson i vänboken till Gunhild Kyle.

74. Resonemanget bygger på Manns: "Rörelsens rum" i *Att göra historia*.

75. Se Stephen Morton: *Gayatri Chakravorty Spivak* (London, 2003), kap. 3 och 4.

76. Se Yvonne Hirdmans olika presentationer, särskilt de första: "Makt och kön" i *Maktbegreppet* (red.) Olof Pettersson (Stockholm, 1987) samt "Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning" i KVT 3 (1987). Joan W. Scott, amerikansk välrenommerad historiker, blev tillsammans med Hirdman den stora introduktören av genusbegreppet. Se hennes artikel "Gender: A useful category of historical analysis" i *The American historical review* 5 (1986). Den ingår i hennes bok *Gender and the politics of history* från 1988, som haft stort inflytande på det genusteoretiska tänkandet i Norden. Se vidare Ulla Manns & Ann-Cathrine Östman: "The Uses of Joan Scott. Concepts and theories in Nordic studies of gender and work in the 1990's", paper vid konferensen *Labouring feminism and feminist working-class history in Europe and beyond*, 28–32 Augusti (Stockholm, 2008). Se Gemzöe: *Feminism*, 76–95 för en koncis presentation av Rubin.

77. Sara Edenheim: "The queer disappearance of Butler" i *Lychnos* 2008.

78. Se Manns: "Rörelsens rum..." i *Att göra historia* där ett längre resonemang om det lesbiska i den tidiga nordiska kvinnoforskningen finns.

79. KVT 3, 4 (1985). Intervju, Eva Borgström 23 november 2007. Detta bekräftar även andra intervjuer på temat. Intervju, Ellen Mortensen, 22 maj 2008 samt intervju, Abby Peterson, 25 augusti 2008.

80. Marianne Liljeström: "Institutionaliserad heterosexuallitet och undersökningen av könssystem" samt Jacquelyn Zita: "Feministisk forskning om sexualitet – idag och i framtiden", båda i KVT 4 1990. Se även Liljeström: "Kvinnohistorisk forskning..." i *Fra kvinnehistorie til kjønns historie?*

81. Manns: "Rörelsens rum..." i *Att göra*

historia samt intervju, Eva Borgström 23 november 2007.

82. Karin Lützens artikel "Den normala onormala kvinnan" i *KVT* 4 (1985) var en av tre från nordiskt håll som fanns att tillgå när numret om lesbiskhet skulle produceras. Eva Borgström berättar hur svårt det var att finna forskare som kunde bidra med artiklar till numret. Fältet, menar Borgström, existerade knappt inom nordisk kvinnoforskning. Kunskapandet kring detta pågick istället utanför akademien. Intervju, Eva Borgström, 23 november 2007.

83. Initiativ att samla forskare kring lesbiskhet och samla lesbiska forskare gjordes bland annat av Karin Lindeqvist på 1980-talet men resulterade inte i någon organisering. *lambda nordica: tidskrift för homosexualitetsforskning* startade först 1989. Den danska historikern Bente Rosenbeck har i samtal påpekat att lesbiska forskare hellre sökte sig till kontinenten för kontakt än till nordiska kollegor. Det var där forskning och nätverkande kring homo- och bisexualitet fanns. Däremot fanns utbyggda nätverk och kontakter på nordisk basis i den lesbiska kvinnorörelsen. Se Lindholm & Nilsson: *En annan stad*, 259.

84. Clare Hemmings: "Telling feminist stories" i *Feminist Theory* 2 (2005). Se även Mia Liinasson, avhandlingsarbete.

85. Thomas F. Gieryn: *Cultural boundaries*

of science: credibility on the line (Chicago, 1999).

86. Lindholm & Nilsson: *En annan stad*, Isaksson: *Kvinnokamp*, Hallgren: *När lesbiska blev kvinnor*.

87. Larsson: *Agonistiskt feminism* analyserar detta i relation till feminism, se särskilt 212ff.

88. Male-biased vetenskap var ett uttryck som ofta förekom under 1980-talet. Med detta avsågs en oreflekterad vetenskap och kunskapsproduktion som inte beaktade det faktum att vetenskapen ditintills producerats av män i en helt manlig miljö. För en av mina informanter, professor emerita i historia Eva Österberg utgjorde kvinnoforskningen en betydelsefull social plats även om hon på 1970- och 80-talet inte var aktiv i själva området kvinnoforskning. Intervju med Eva Österberg, 16 april 2009. Om kvinnoforskningens normer intervju med Diana Mulinari, 16 april 2009.

89. Anita Göransson: "Fältet, strategierna och framtiden" i *KVT* 3-4 (1989), 7. Detta nummer var ett nordiskt temanummer om 1990-talets framtida utmaningar. Sjøstrup: "Kønsforskningens historie...", 80ff. Närheten till statsfeminismen har, menar Sjøstrup, inte enbart inneburit nackdelar utan tvärtom, gjort att norsk och svensk kvinno- och genusforskning haft större inverkan på statlig politik, 81ff.